

Pandemi, Zorunlu Kapatma ve Yaşlıların Gündelik Hayat Deneyimleri

Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN (*)

Öz

Bu araştırmada bir kriz dönemi olarak adlandırılan COVID-19 Pandemisini ve sokağa çıkma kısıtlamasını yaşlıların nasıl algıladığı, değerlendirdiği ve gündelik hayatı nasıl deneyimlediği ortaya konmuştur. Çalışma ile 65 yaş üstü bireylerin, pandemi gibi durumlar söz konusu olduğunda bir taraftan haklarını gözetken, aynı zamanda farklı ihtiyaçlarına cevap veren sosyal politika ve hizmetlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturabilecek betimsel bir analiz hedeflenmiştir. Türkiye’de pandemi dönemi politika ve uygulamalarının ve 65 yaş üstü bireylerin bakış açılarının karşılıklı olarak değerlendirilmesinde ve analizinde “iyi niyetli himaye” ve “ageism” kavramları açıklayıcı bir çerçeve olarak kullanılmıştır. Nitel yöntemle gerçekleştirilen çalışmada Türkiye’de Pandemi sürecinin ilk döneminde uygulanan kriz politikaları ve zorunlu kapatma kararı 65 yaş üstü yetişkinlerce bazı açılardan gerekli görülse de süreç ilerledikçe farklı açılardan eleştirilmiş ve yaşlıları korumaya yönelik iyi niyetli himayenin ayrımcılık olarak algılanan boyutları olduğu dile getirilmiştir. Katılımcılardan kamusal dilin ve uygulamaların sosyal medyada görülen yaşlılara karşı ayrımcı davranışların inşasına katkıda bulunduğunu ifade edenler olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı Bireyler ve COVID-19, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler, Ageism, İyi Niyetli Himaye.

Özgün Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 12.03.2022

Kabul Tarihi: 13.09.2022

(*)Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü.

E-posta: yuksel.bekaroglu@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1199-5838>

Yüksel Bekaroğlu Doğan, “Pandemi, Zorunlu Kapatma ve Yaşlıların Gündelik Hayat Deneyimleri,”
Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 15, (Kasım 2022): 309-340

DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.15.116>

Bu eser [Creative Commons Atf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) ile lisanslanmıştır.

Pandemic, Lockdown, and Everyday Experiences of Elderly Adults

Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN (*)

Abstract

This study examines how the elderly perceived, evaluated and experienced the COVID-19 Pandemic and curfews, which can be referred to as a crisis period. As a descriptive analysis, this study aims to identify possible strategies for designing social policies and services that can meet the needs of individuals over the age of 65 while at the same time observing their rights. The concepts of "well-meaning patronage" and "ageism" are used as an explanatory framework in the mutual evaluation and analysis of the policies and practices of the pandemic period in Turkey and the perspectives of individuals over the age of 65. Through in-depth interviews, this study analyzes the reflections of the policies and the compulsory closure decisions implemented for the adults over the age of 65 in the first period of the Pandemic in Turkey, which were deemed necessary in some respects, and yet criticized as the process progressed by being discriminatory against elders even if these policies were well-intentionally aimed at protecting them. As the interviews reveal, the official language and practices also contribute to the construction of discriminatory behaviors against the elderly that we see on social media.

Keywords: Elder People and COVID-19, Social Policy and Social Works, Ageism, Well-meaning Patronage.

Original Research Article

Submission Date: 12.03.2022

Acceptance Date: 13.09.2022

(*) Asst. Prof., Üsküdar University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work.

E-mail: yuksel.bekaroglu@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1199-5838>

Yüksel Bekaroğlu Doğan, "Pandemi, Zorunlu Kapatma ve Yaşlıların Gündelik Hayat Deneyimleri," *Üsküdar University Journal of Social Sciences*, issue: 15, (November 2022): 309-340

DOI: <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.8.15.116>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Giriş

COVID-19 pandemisi insanların gündelik yaşamlarını derinden etkileyen küresel bir kriz olarak adlandırılmıştır. Kriz söylemi çerçevesinde hükümetler salgının yayılımını azaltmak ve hastalık karşısında daha fazla risk altında oldukları vurgulanan grupları (yaşlılar, kronik hastalığı olanlar, bağışıklık sistemi bozukluğu olanlar vb.) koruma altına almak için belli önlemler almışlardır.¹ “Evde kal, hayatta kal” mottosuyla uygulanan kısmi kapatma, tam kapatma ve sokağa çıkma yasağı tedbirleri bunlardan bazılarıdır. COVID-19 pandemisi ile bu mücadele yöntemlerinin kriz dönemi ve önlemlerin süresi uzadıkça öngörül(e)meyen bazı sonuçları ortaya çıkmıştır.

Bu sonuçlardan en fazla etkilenen gruplardan biri de 65 yaş üstü bireylerdir. Uzayan COVID-19 tedbirleri ülkelerin veya bölgelerin demografisi, sosyo-ekonomik durumu, sağlık hizmetlerinin düzeyi başta olmak üzere pek çok faktöre bağlı olarak yaşlı nüfusu farklı biçimlerde etkilemiştir.² Örneğin; yüksek gelirli ülkelerden elde edilen veriler yaşlı erkeklerde vaka-ölüm oranının yaşlı kadınlara göre daha yüksek olduğu yönündedir. Buna karşılık pek çok düşük gelirli ve az gelişmiş ülkede yaşlı kadınlar birden fazla ve kesişen ayrımcılığa maruz kaldıkları için daha fazla COVID-19 riski altındadırlar.³

COVID-19 yaşlıların sadece sağlıklarını ve fiziksel iyilik hallerini etkileyen küresel bir salgın değildir; aynı zamanda hükümetlerce alınan tedbirler ve sosyal politikalar bağlamında yaşlıların haklarının da zarar görebileceği ve *ageist* sonuçları olabilecek bir süreçtir.⁴ Pandeminin dolaylı

¹ Ayalon Liat et al., “Ageing in Times of the COVID-19 Pandemic: Avoiding Ageism and Fostering Intergenerational Solidarity”. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci* 76, no. 2 (2021): 49-52, doi:10.1093/geronb/gbaa051.

² Liat et al., “Ageing in Times of the COVID-19 Pandemic.”; Ipsos “COVID-19: The impact of lockdown on older generations,” England: Ipsos Mori, June 18, 2020, <https://www.ipsos.com/ipsos-mori/en-uk/covid-19-impact-lockdown-older-generations>.; Kneale Dylan and Laia Bécares “The Mental Health and Experiences of Discrimination of LGBTQ+ People During The COVID-19 Pandemic: Initial Findings from the Queerantime Study” *medRxiv*. (2020), doi:doi.org/10.1101/2020.08.03.20167403.; Linda M. Chatters, Hary Owen Taylor and Joseph Robert Taylor, “Older Black Americans During COVID-19: Race and Age Double Jeopardy,” *Health, Education & Behavior* 47, no. 6 (2020): 855-860, doi:10.1177/1090198120965513.; Office for National Statistic, “Deaths involving COVID-19 by local area and socioeconomic deprivation: deaths occurring between 1 March and 31 May 2020,” England: ONS, June 12 2020. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/bulletins/deathsinvolvedwithcovid19bylocalareasanddeprivation/deathsoccurringbetween1marchand31may2020>.; Samrachana Adhikari et al., “Assessment of Community-Level Disparities in Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Infections and Deaths in Large US Metropolitan Areas,” *Jama Network Open* 3, no.7 (2020), doi:10.1001/jamanetworkopen.2020.16938.

³ UNFPA, “COVID-19’un Yaşlılar Açısından Sonuçları: Salgına Müdahale,” UNFPA, Nisan 24, 2020, https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_Technical_Guide_Older_Persons_and_COVID19_Turkish.pdf, 10.

⁴ Federica Previtali, Laura D. Allen and Maria Varlamova, “Not Only Virus Spread: The Diffusion of Ageism during the Outbreak of COVID-19,” *Journal of Ageing & Social Policy* 32, no. 4-5 (2020): 506-514, doi:10.1080/08959420.2020.1772002; Donatella Rita Petretto and Roberto Pili, “Ageing and Covid-19: What is the Role for Elderly People?,” *Geriatrics* 5, no. 25 (2020): 15-26, doi:10.3390/geriatrics5020025; Sarah Fraser et al., “Ageism and COVID-19: What Does Our Society’s Response Say About Us?” *Age and Ageing*, no.

etkileri ve pandeminin yayılımını azaltmak için alınan tedbirler tüm dünyada yaşlıların sağlık ve esenliklerini, gelir ve gıda güvenlikleri ile insan haklarından eşit şekilde yararlanmalarını tehlikeye atabilecek niteliktedir. Dolayısıyla hükümetler yaşlıları COVID-19'dan korumanın yanı sıra kriz söylemi çerçevesinde almış oldukları önlemlerin yaşlı refahı-hakları ve onuru bağlamında ortaya çıkarılabileceği beklenmedik sonuçlarla da mücadele etmek, uygun politikalar üretmek zorundadırlar. Bu da ancak yaşlıların sesini duymakla mümkündür.

COVID-19 salgınının ve alınan önlemlerin yaşlıların gündelik yaşantısında nasıl etkileri olduğunu yaşlıların olduğu yerden anlamak gelecekte ortaya çıkabilecek benzer dönemleri yaşlılar lehine daha iyi yönetmek, etkili politika-programlar tasarlamak ve uygulamak için çok önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de 10 Ocak 2020'de Sağlık Bakanlığı koordinesinde kurulan Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezinin tavsiyeleri doğrultusunda hem tüm topluma yönelik olarak hem de belli yaş gruplarını hedefleyen önlem, kısıt ve sosyal politika uygulamalarını hayata geçirmiştir.⁵

Bu çalışmada COVID-19 pandeminin ilk dönemlerinde ve 21 Mart 2020 tarihinde başlayıp yaklaşık üç ay sürecek sokağa çıkma yasağında 65 yaş üstü bireylerin gündelik yaşantısına, pandemi ve pandemi dönemi sosyal politikaları nasıl algıladıklarına, duygularına ve baş etme stratejilerine odaklanılmıştır. Çalışma ile yaşlıların haklarını gözetirken ihtiyaçlarına cevap verebilecek sosyal politikaların ve hizmetlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturabilecek betimsel bir analiz hedeflenmiştir. Pandemi uygulamalarından en fazla etkilenen ileri yaşlardaki bireylerin süreç algısı ve tecrübelerine odaklanan çalışmanın olmaması bu araştırmada saha bulgularının bütününe içerebilecek betimsel bir analizin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte özellikle Türkiye'deki pandemi dönemi uygulamalarının anlaşılmasında ve analizinde "iyi niyetli himaye" ve "ageism"⁶ kavramsallaştırmaları betimsel analiz için açıklayıcı bir çerçeve olarak kullanılmıştır.

COVID-19 Pandemisi, Klinik Tablo ve Etik, "İyi Niyetli Himaye"

2019 yılı sonunda Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan, ardından farklı ülkelere yayılan koronavirüs (CoV) kısa süre içerisinde tüm dünyada etkili oldu.⁷ Dünya Sağlık Örgütü 30

49 (2020): 692-695, doi: 10.1093/ageing/afaa097.; World Health Organization, *Global Report on Ageism*, (Genova:WHO, 2021).; UNSDG, "Policy Brief: The Impact of Covid 19 on Older Person," UNSDG, May 2020, <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-05/Policy-Brief-The-Impact-of-COVID-19-on-Older-Persons.pdf>.

⁵ Fatih Budak ve Şerif Korkmaz, "COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği," *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, no. 1 (2020): 61-79, <https://doi.org/10.35375/sayod.738657>; Nevzat Gencer, "Kovid-19 Sürecinde Yaşlı Olmak: 65 Yaş ve Üstü Vatandaşlar İçin Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Üzerine Değerlendirmeler ve Manevi Sosyal Hizmet," *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4, no. 1, (2020): 35-42.

⁶ Ageism kavramı Türkçeye "yaşa dayalı ayrımcılık," "yaş ayrımcılığı" ve "yaşçılık" olarak çevrilebilmektedir. Kavramla ifade edilmek istenen ise yaşlı bireyler başta olmak üzere yaş guruplarına yönelik yaşlarından dolayı olarak ortaya çıkan ön yargı ve ayrımcılıktır (Thompson, 2016; Nelson, 2016; Çayır, 2012; Palmore 1999; Butler 1980).

⁷ Renato Seligman and Beatriz Graeff Santos Seligman, "Pandemic in the 21st Century. The Challenge of

Ocak tarihinde süreci ilk olarak halk sağlığı acil durumu olarak nitelendirdi. Ardından da artan vakaları ve ölüm oranlarını referans göstererek 11 Mart tarihinde pandemi ilan etti.⁸

COVID-19 pandemisinin ilk dönemlerinde yayınlanan istatistikler yaşlı ve kronik hastalığı bulunan kişilerin daha fazla ağır hastalık ve ölüm riski altında olduğunu ortaya koydu. Wuhan'daki salgının ilk birkaç ayından sonra Çin'den gelen ilk verilere göre 80 yaş ve üzeri kişilerde ölüm oranı %15'e yakınken bu oran nüfusun genelinde sadece %2.3'dü.⁹ Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın haftalık olarak yayınlamış olduğu COVID-19 Durum Raporları¹⁰ da dünyanın farklı bölgelerinden gelen veriler¹¹ de Çin'den gelen ilk raporlarla benzerlik göstermekteydi. Hastaların cinsiyeti ve demografik dağılımına göre açıklanan raporlar ileri yaştaki insanlar için COVID-19'un sebep olduğu ciddi hastalık ve ölüm riskinin diğer yaş gruplarına göre oldukça yüksek olduğunu ortaya koyuyordu. Uluslararası Uzun Süreli Bakım Politikası Ağının 2021 Şubat ayında revize edilen ve 22 ülkenin dâhil edildiği raporu da bu ilk verileri destekler nitelikteydi. Araştırma, bakımevinde gerçekleşen mevcut ölümler içerisinde COVID-19 sebepli ölümlerin ortalama payının %41 (22 ülke bazında) olduğunu göstermekteydi.¹²

Bu sonuçlar pandeminin ilk dönemlerinde, daha sonra değişecek olsa bile, COVID-19'un bir "yaşlı yetişkin sorunu" olarak lanse edilmesine sebep olmuştur.¹³ Tüm bu demografiye dayalı istatistikler ve özellikle uzun süreli bakım merkezlerinde yaşanan ölümlere dair trajik haberler neticesinde her ülke öncelikli olarak yaşlıları korumaya almak, aynı zamanda hastalığın yayılımını önlemek amacıyla belirli önlemler almıştır.

Uluslararası İnsan Hakları Hukuku olağanüstü hâl ve kriz olarak tanımlanan dönemlerde devletlerin insani, sivil ve politik hakları bir dereceye kadar kısıtlayabilecek halk sağlığı önlemleri almasına izin vermektedir. Bununla birlikte önlemlerin bilimsel ve tıbbi kanıtlara dayalı olması, geçici olması, yalnızca gerekli olduğunda kullanılması ve sürekli olarak ihtiyacın devam edip

COVID-19," *EC Pulmonology and Resipatory Medicine* 9, no. 8 (2020): 30-31.; Zeynep Altın, "Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar," *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, no. 30 (2020): 49-57, doi:10.5222/terh.2020.93723.

⁸ World Health Organizations, "WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19," World Health Organizations, March 11, 2020, <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>

⁹ HelpAge International, "Bearing the Brunt: The impact of COVID-19 on older people in low- and middle-income countries – insights from 2020," HelpAge International, 2021, <https://www.helpage.org/what-we-do/bearing-the-brunt/>, 7.

¹⁰ Republic of Turkey Ministry of Health, "COVID-19 Weekly Situation Report 24/08/2020–30/08/2020 Turkey," Republic of Turkey Ministry of Health, August 31, 2020, https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/38908/0/covid-19-weekly-situation-report---35weekpdf.pdf?_tag1=EDCE6F9BAFF43E4FE06E6B933C2950670EEEE0127.

¹¹ OECD, "Health at Glance: Europe," EU, December 2020, https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf; World Health Organization, "COVID-19 Strategy Update," WHO, April 14, 2020, <https://www.who.int/publications-detail/covid-19-strategy-update---14-april-2020>

¹² International Long Term Care Policy Network, "Mortality associated with COVID-19 in care homes: international eviden," International Long Term Care Policy Network, Februar 1, 2021, https://ltccovid.org/wp-content/uploads/2021/02/LTC_COVID_19_international_report_January-1-February-1-1.pdf.

¹³ Fraser et al., "Ageism and COVID-19," 693.

etmediğinin denetlenmesi esastır. Önlemler orantılı olmalı, insanların refahına mümkün olduğunca az zarar vermeli ve ayrımcılığa sebep olmamalıdır.¹⁴ COVID-19 pandemisinde de hükümetler “kamu sağlığı” gerekçesiyle tüm nüfusu etkileyen halk sağlığı önlemlerinin yanı sıra pandeminin sosyo-ekonomik sonuçlarına yönelik olarak da pek çok uygulamayı dönemsel olarak hayata geçirmişlerdir.¹⁵ Bununla birlikte bir kısmı zorunlu bir kısmı tavsiye niteliğinde olan, yaşlıların haklarını diğer yaş gruplarına nazaran daha fazla kısıtlayan yaşa dayalı halk sağlığı önlemleri de uygulamaya konulmuştur. Bu ülkelerden pek çoğu belirlemiş oldukları yaş kriterine göre genel bir evden çıkma yasağı getirirken bir kısmı ibadethane, toplu taşıma, restoran ve alışveriş merkezi kullanımı gibi belirli faaliyetlere kısıtlamalar getirmiştir.¹⁶

Sosyal mesafe, izolasyon ve zorunlu kapatmanın yaşlılar için farklı mental ve fiziksel sonuçları olmuştur. Yaşlı yetişkinler arasında artan izolasyonun kardiyovasküler, otoimmün, nörobilişsel ve zihinsel sağlık sorunlarını arttırdığı, dolayısıyla ciddi bir halk sağlığı problemi olarak değerlendirilebileceği vurgulanmaktadır. Sosyal kopukluklar ve yalnızlık yaşlı yetişkinlerin depresyon ve anksiyete riskini de arttırmaktadır.¹⁷ Ayrıca evde ve izole olmanın ihmal ve istismara neden olduğu gibi var olan ihmal ve istismarın şiddetini de arttırdığına yönelik araştırma sonuçları mevcuttur.¹⁸

COVID-19 pandemisi ve alınan önlemlerden farklı yaşlı grupları farklı biçimlerde etkilenmişlerdir. Yaşlı popülasyon için bu sürecin deneyimlenmesinde kesişen savunmasızlıklar belirleyici olmuştur. Örneğin “evde kalmak” yetersiz ve güvensiz konutlarda yaşayan yaşlıların bu konutlarda daha fazla zaman geçirmek zorunda kalmasına neden olmuş; yoksul hanelerin beslenme, sağlık hizmetlerinden faydalanma ve aşırı kalabalık ortamlarda yaşama dolayısıyla ortaya çıkan kırılğanlıkları artmıştır.¹⁹ Bunun gibi engelli yaşlılar, çalışmakta olan yaşlılar, yaşlı kadınlar, etnik azınlıklar, kırsal alanda yaşayan yaşlılar, dijital okuryazarlığı ve çevrimiçi iletişime

¹⁴ American Association for the International Commission of Jurist, “Siracusa Principles,” International Commission of Jurist, April 1985, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf>.

¹⁵ Our World in Data, “Policy Responses to the Coronavirus Pandemic,” Our World in Data, October 1, 2021, <https://ourworldindata.org/policy-responses-covid#citation.>; International Monetary Fund, “Policy Responses to COVID-19,” International Monetary Fund, July 2, 2021, <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19.>; United States Government, “Government Response to Coronavirus, COVID-19,” United States Government, June 23, 2021, <https://www.usa.gov/federal-covid-response#:~:text=Department%20of%20Homeland%20Security%20is,COVID%2D19%20in%20the%20workplace.>; Deutsch-Türkische Industrie- und Handelskammer, “Önlemler,” Deutsch-Türkische Industrie- und Handelskammer, Juni 27, 2021, <https://www.dtr-ihk.de/tr/koronavirus/oenlemler>.

¹⁶ HelpAge International, “Bearing the Brunt,” 43.

¹⁷ Richard Armitage and Laura B. Nellums, “COVID-19 and the consequences of isolating the elderly,” *The Lancet Public Health* 5, no. 5 (2020): 256, [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30061-X.](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30061-X.); Altın, “Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar”.

¹⁸ HelpAge International, “Confronting the shadow pandemic: COVID-19 and violence, abuse and neglect of older people,” HelpAge International, July 2021, <https://www.helpage.org/silo/files/vancovid19violence-abuse-and-neglectbriefing.pdf>

¹⁹ Tina Buffel and Chris Philipson, “A Manifesto for the Age-Friendly Movement: Developing a New Urban Agenda,” *J Ageing Soc Policy* 30, no. 2 (2018) : 173-192, 7.

erişimi olmayanlar ve de okuma yazma bilmeyenler için pandemi deneyimi ve önlemlerinin etkileri farklılaşmaktadır.

Pandemiye karşı geliştirilen ilk dönem halk sağlığı müdahaleleri özellikle kronolojik yaşa odaklandığı için ayrımcı, yaşlı haklarını görmezden gelen ve yaşlıların kendi seslerini duyurmasına izin vermeyen önlemler olarak eleştirilmiştir.²⁰ “Yaşamı tehdit eden acil sağlık durumu ile başla çıkma” ve “kriz” vurgusu insan hakları perspektifinin ikinci planda kalmasına sebep olmuştur. Bu da pandemiden önce yaygınlığına dair pek çok araştırma ve raporun bulunduğu²¹ yaş ayrımcılığını pandemi sırasında şiddetlendirmiştir.²² Bu süreçte pandeminin “boomer sökücü” hashtag’i ile “yaşlıları ortadan kaldırmak” için bir fırsat olabileceği; pandeminin yayılımını azaltmak için alınan önlemlerin bir kısmının “yaşlıları kurtarmak” için gençlere zarar verdiği; yaşlıların yaşamları ve ölümlerinin gençlerinki ile aynı değerde olmadığı gibi ifadelerin yanında yaşlıların alay konusu edildiği çeşitli beyanlar nesilleri karşı karşıya getirecek nefret söylemi örnekleri olarak sosyal medyada yer almıştır.²³

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri COVID-19 ve Yaşlı Bireylere İlişkin Politika Özetinde “COVID-19 sürecinin yaşa dayalı ayrımcılık ve yaşlı kişilerin damgalanması dâhil olmak üzere yerleşik yaş ayrımcılığını tırmandırdığını” kabul ettiklerini ve “yaşlıları hedef alan sözlerin ve nefret söyleminin kamusal ifadelerde ve sosyal medyada kuşaklararası kızgınlığın ifadeleri olarak ortaya çıkmasını oldukça endişe verici” bulduklarını ifade etmiştir.²⁴

COVID-19 salgını yaşlı yetişkinlerle ilgili kalıp yarguları ve sosyal dışlanmalarını kamusal yasaklarda ve sosyal medyada karşılaşmış olduğumuz söylemlerde açıkça ortaya koymuştur. Yaşlı yetişkinlerin yaşamlarının değerini sorgulayan triyajla ilgili etik tartışmalar²⁵, yaşlıların iradesine ipotek koyan zorunlu kapatma önlemleri, zorunlu kapatmaları uygularken kullanılan

²⁰ HelpAge International, “Baring the Brunt”; Fraser et al., “Ageism and COVID-19,” 693.; Atiqur Rahman and Yasmin Jahan, “Defining a ‘Risk Group’ and Ageism in the Era of COVID-19,” *Journal of Loss and Trauma* 25, no. 8 (2020): 631-634, doi:10.1080/15325024.2020.1757993.

²¹ World Health Organization, *Global Report on Ageism*.

²² Previtali, Allen and Varlamova, “The Diffusion on Ageism”; Petretto and Pili, “Ageing and COVID-19”. Fraser et al., “Ageisms and COVID-19”; David G. Le Couteur, Rozalyn M. Anderson and Anne B. Newman, “COVID-19 Through the Lens of Gerontology,” *The Journals of Gerontology: Series A* 75, no. 9 (2020): e119-e120. <https://doi.org/10.1093/gerona/glaa077>; Liat et al., “Ageing in Times of the COVID-19”.

²³ HelpAge International, “Confronting the Shadow Pandemic,” 45.; Birgül Taşdelen, “COVID-19 Salgın Sürecinde Yaşlılağa Bakış: 280 Karakter Yaşlılar Hakkında Ne Söylüyor?” *Turkish Studies* 15, no. 6 (2020): 877-891, <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44432>; Meryem Tuna Uysal and Gizem Tan Eren, “COVID-19 Salgın Sürecinde Sosyal Medyada Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık: Twitter Örneği,” *Turkish Studies* 15, no. 4 (2020): 1147-1162, <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44396>; Maria Renee Jimenez-Sotomayor, Carolina Gomez-Moreno and Enrique Sato-Perez-de-Celis, “Coronavirus, Ageism, and Twitter: An Evaluation of Tweets about Older Adults and COVID-19,” *J Am Geriatr Soc.* 65, no. 8 (2020): 1661-1665, doi: 10.1111/jgs.16508.; World Health Organization, “Global Report on Ageism”.

²⁴ UNSDG, “The Impact of Covid 19 on Older Person”.

²⁵ Fraser et al., “Ageism and COVID-19”; N Erasmus, “Age Discrimination in Critical Care Triage in South Africa : The Law and the Allocation of Scarce Health Resources in the COVID-19 Pandemic,” *South African Medical Journal* 110, no. 12 (2020): 1172-1175, https://hdl.handle.net/10520/ejc-m_samj-v110-n12-a15

kolluk müdahalesi ve para cezaları, sosyal medyada çok daha görünür olan paternalist ve “iyi niyetli himaye” olarak değerlendirilebilecek kamusal söylem bunun göstergeleridir.²⁶

“Yaşlı insanlara göz kulak olmak” şeklinde tabir edilebilecek iyi niyetli kamusal himaye ve yaşı refere ederek güç kullanımı, ageismen en sinsi formlarından biridir ve pek çok ülkenin pandemi ile ilgili kamusal söylemlerinde/tedbirlerinde açığa çıkmıştır. Olumlu kalıp yargı, olumlu ön yargı dolayısıyla ortaya çıkabileceği gibi, olumsuz kalıp yargı, olumlu ön yargı dolayısıyla da ortaya çıkabilen ve ayrımcılığa yol açan söylem, yaşlıların bağımlılığına ve onların gereksinimlerine ilişkin bir algı oluşturur. Yaşlılığın bu formu “merhametli kalıp yargılar”, “yeni yaş ayrımcılığı” ve “olumlu acıma” olarak da adlandırılmaktadır. İleri yaşlardaki kişilere karşı bu yargılar şefkatle sonuçlanabileceği gibi, birçok yaşlı için aşırı bakıma, himaye etmeye ve pasifleştirmeye, yani sonuçları olumsuz olan ayrımcılığa da yol açabilmektedir.²⁷

Araştırmalar, yaşlı bireylerin tipik olarak sıcak ve sevimli, ancak yetersiz ve bağımlı olarak klişeleştirildiğini göstermektedir. Algılanan sıcaklık açısından yüksek ve algılanan yeterlilik açısından düşük olan karışık kalıp yargılar, genellikle, baskın grupların varsayılan gücünün, bağımlı olarak konumlananları besleme ve koruma perspektifleri ve eylemleriyle birleştirildiği paternalizm ile sonuçlanır.²⁸ Yaşlı bireylere patronluk taslayan paternalist eylemler yaşlı yetişkinler arasında özsaygı, motivasyon, güven ve kontrol duygularının kaybına sebebiyet verebilir.²⁹

“İyi niyetli himaye” dolayısıyla ortaya çıkan ayrımcılık ile ileri yaştaki bireylere yönelik olumlu tutum ve davranışları ayırt etmek önemlidir. Yaşlı yetişkinlere yönelik olumlu tutum ve davranışlar, mutlaka “iyi niyetli himaye” dolayısıyla ortaya çıkan ayrımcılığının tezahürleri değildir. Ancak ikisini birbirinden ayırmak çoğu zaman zordur. Bu ayırımı yapabilmek için dikkati, eylemlerin amacından ziyade onları deneyimleyenler üzerindeki sonuçlarına kaydırmaya ihtiyaç vardır.

²⁶ Tay K. McNamara and Ernest Gonzales, “Volunteer Transitions Among OLDER adults: The Role of Human, Social, and Cultural Capital in Later Life,” *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci* 66, no. 4 (2011): 490-501, doi:10.1093/geronb /gbr05.

²⁷ Thomas Nicolaj Iversen, Lars Larsen and Per Eric Solem, “A Conceptual Analysis of Ageism,” *Nordic Psychology* 61, no. 3 (2009): 4-22, doi: 10.1027/1901-2276.61.3.4, 8.

²⁸ Amy J. Cuddy and Susan T. Fiske, “Doddering but Dear: Process, Content and Function in Stereotyping of Older Person,” içinde *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*, ed. Todd D. Nelson (Cambridge: The MIT Press, (2002): 3-26.; Susan T. Fiske et al., “A Model of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence and Warmth Respectively Follow From Perceived Status and Competition,” *Journal of Personality and Social Psychology* 82, no. 6 (2002): 878-902. doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.878.; Deanna Vervaecke and Brad A. Meisner, “Caremongering and Assumptions of Need: The Spread of Compassionate Ageism During COVID-19,” *The Gerontological Society of America* 61, no. 2 (2021): 159-165.

²⁹ Jessica A. Hehman and Daphne Blunt Bugenthal, “Life stage-specific” variations in performance in response to age stereotypes,” *Developmental Psychology* 49, no. 7 (2015): 1396-1406, doi:10.1037/a0029559.; A. Cary Lindsay, Alison L. Chasteen and Jessica Remedios, “The Ambivalent Ageism Scale: Developing and Validating a Scale to Measure Benevolent and Hostile Ageism,” *The Gerontologist* 57, no. 2 (2017): 27-36, doi:10.1093/geront/gnw118.

COVID-19 döneminde hükümetler daha fazla risk altında oldukları istatistiklerle desteklenen ileri yaştaki bireyleri koruma gerekçesi ile “iyi niyetli himaye” dilini kullanarak yaşa dayalı halk sağlığı önlemleri almışlardır.

Alınan önlemler ve kullanılan paternalsit dil, “yaşlıların pandemi karşısındaki savunmasızlıklarını gidermek yerine farklı biçimlerde de olsa savunmasızlıklarını arttırmış mıdır?”, “Toplumun huzur, güven ve esenliği için kriz söylemi ile içerisinde alınan önlemler güçsüzleri daha da güçsüzleştirmiş midir?” soruları Pandemi sürecinde sosyal bilimler alanındaki temel tartışmalardan biri olmuştur.

Bu çalışmada da COVID-19 pandemisinde Türkiye’de kullanılan kamusal dil, kriz söylemi ve yaşlılara yönelik iyi niyetli himaye amacıyla ortaya konmuş olan politikalar ileri yaştaki kişilerin pandemi, önlem algıları, gündelik yaşam deneyimleri ile karşılıklı olarak analiz edilecektir.

Nihayetinde COVID-19 pandemisinde en çok risk altında olan popülasyonları belirlemek ve bilgilendirmek gerekli olsa da diğer ayrımcılık biçimleri gibi yaş ayrımcılığının da kamu politikalarında kurumsallaştığının³⁰ hatırlanması ve *ageism* riskinin kamu politikaları tarafından ön görülmesi gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Grubunun Raporuna³¹ göre dünyada ve özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde COVID-19 ile ilgili olarak toplanan veriler, genellikle nüfusun enfekte olma, iyileşme, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve pandeminin ekonomik etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle pandeminin ve pandemi dolayısıyla alınan önlemlerin yaşlılar üzerindeki etkilerini gösteren mikro veriler oldukça sınırlıdır. Bu da yaşlıların COVID-19 ve halk sağlığı önlemlerinden tam olarak nasıl etkilendiklerinin; adalete erişim, özerklik, bağımsızlık ve toplumun eşit üyeleri olarak katılım haklarının nasıl orşelendiğinin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Türkiye’de COVID-19 Pandemisi ve Önlemler

Türkiye’de 10 Ocak 2020’de Sağlık Bakanlığı bünyesinde “Koronavirüs Bilim Kurulu ve Operasyon Merkezi” kurulmuş olmasına rağmen ilk COVID-19 vakasının görüldüğü 11 Mart’a kadar yurt içinde geniş çaplı önlemlere dair herhangi bir açıklama mevcut değildir. Türkiye’de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart’tan sonra ise tüm nüfusa yönelik olarak makro tedbirler (eğitime ara verilmesi, spor müsabakalarının seyircisiz oynanması, ibadethanelerin toplu ibadete kapatılması, hastane ve cezaevi ziyaretlerine kısıtlama, kültürel-sanatsal-bilimsel faaliyetlerin ertelenmesi vb.) hızlı bir biçimde uygulamaya konulmuştur.³²

21 Mart 2020’den itibaren pandeminin yaşlı ve kronik rahatsızlığı bulunan bireyleri daha fazla etkilediği verisinden yola çıkılarak 65 yaş üstü bireyler için sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, eş zamanlı olarak sosyal destek amaçlı Vefa Sosyal Destek Grupları kurulmuştur. Sokağa çıkma kısıtlaması bulunan 65 yaş ve üstü bireyler ile kronik rahatsızlığı bulunanların

³⁰ Robert Neil Butler, *Ageism: A Foreword*, *Journal of Social Issues* 36, no. 2 (1980): 8-11. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1980.tb02018>.

³¹ USDGN, “The Impact of COVID-19 on Older Person”

³² Deutsch-Türkische Industrie- und Handelskammer, “Önlemler”

ihtiyaçlarını (maaş çekimi, gıda-ilaç-hijyen malzemesi temini vb.) karşılamak için valilikler ve kaymakamlıklar koordinesinde kurulan Vefa Sosyal Destek grupları kamu çalışanları (polis, jandarma, bekçi, AFAD personeli, öğretmen, din görevlileri vb.) ve gönüllülerden oluşan bir ekiple hizmet vermiştir.³³

Yasağa Dair İç İşleri Bakanlığı Genelgesinde yasağın gerekçesi şu şekilde vurgulanmıştır;

“Yaşanan salgının biran önce engellenmesi için alınan önlemlere tüm vatandaşlarımızın istisnasız uyması büyük önem arz ediyor. Ancak 65 ve üzeri yaşlardaki vatandaşlarımız ile yukarıda anılan kronik rahatsızlıkları olan vatandaşlarımız büyük risk altında olmasına rağmen toplumsal hareketliliğin içine girmekte; halka açık alanlarda, parklarda bir araya gelmekte, zorunlu olmamalarına rağmen toplu taşıma araçlarında seyahat ederek hem kendileri hem de toplum sağlığı açısından risk oluşturmaya devam ediyor. Bu durumun devam etmesi 65 yaş ve üstü vatandaşlarımız ile kronik rahatsızlıkları olan vatandaşlarımız kendi hayatlarını ve toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturarak salgının yayılmasını; vaka sayısı ve tedavi gereksinimi arttırarak, vatandaşlarımızın hayatlarını kaybetmesi riski ile toplum sağlığı ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına sebep olacaktır.”³⁴ ³⁵

İçişleri Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu genelgeye göre yaşlılar ve kronik hastalığı bulunanlar hem risk altındadırlar hem de “zorunlu olmamalarına rağmen” toplumsal hareketliliğin içerisine girerek hastalığın yayılımını arttırmak suretiyle halk sağlığını tehdit etmektedirler. Özellikle yaşlıların halk sağlığını tehdit ettiği ifadesi yaşlılar adına önlem alınmasından ziyade yaşlıların tehlikeli oldukları algısı yaratma potansiyeline sahiptir. Her ne kadar pandeminin ileriki dönemlerinden uzmanların müdahalesi ile bu dil değiştirilmiş olsa da yaşa dayalı söylemin yaşlılar ve toplum açısından olumsuz sonuçları olmuştur.

Sağlık Bakanı da bu genelgenin ardından 23 Mart'ta yapmış olduğu açıklamada “Büyüklerimizden sözlerime kulak vermelerini istirham ediyorum. Bu toplumun sizin hayat tecrübelerinize ihtiyacı var... Sizin öğütlerinize ihtiyacımız var. Ama siz de bu seferlik bu öğüdü kabul edin... Tedbirleri uygulaması en kolay kişiler sizlersiniz... Tedbir alıyoruz, evden çıkmanız bir süreliğine kısıtlandırıldı. Bu kurala uyun”³⁶ diyerek paternalist ve iyi niyetli himaye kapsamında değerlendirilebilecek bir dille yaşlıları yasağa uymaları konusunda uyarmıştır. Kısıtlamalar koruyucu olmayı amaçlasa da farklı ülke örneklerine benzer biçimde süreç içerisinde tüm yaşlı yetişkinlerin toplumun savunmasız üyeleri olarak tasvir edildiği kamusal bir iletişim diline dönüşmüştür.³⁷

³³ T.C. İçişleri Bakanlığı, “Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı,” T.C. İçişleri Bakanlığı, Mayıs 14, 2020, <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti>.

³⁴ Vurgu yazara aittir.

³⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı, “65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi,” T.C. İçişleri Bakanlığı, Mart 21, 2020, <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>.

³⁶ Dailymotion, “Sağlık Bakanı Yaşlıları Uyardı Bana Kulak Verin,” *Video*, Ankara, Mart 23, 2020, <https://www.dailymotion.com/video/x7sw7f9>

³⁷ Fraser et al., “Ageism and COVID-19.”

Pandeminin ilk dönemlerinde kullanılan bu dil Türkiye ile sınırlı değildir.³⁸ Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü ve HelpAge gibi uluslararası kurumlar, süreç içerisinde değiştirilmiş de olsa pandeminin başlangıcında kullanılan bu dilin halk arasında yaygınlaşan *ageist* sonuçlarına dikkat çekmişlerdir. Kuşaklar arası dayanışmayı zedeleyen bu sonuçlar kendini yaygın olarak sosyal medya platformlarında göstermiştir. Taşdelen'in³⁹ *Twitter* isimli sosyal medya platformu üzerinden içerik analizi yöntemiyle yapmış olduğu araştırma sonuçları Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü tarihten sonraki iki ay içerisinde 65 yaş üstü bireylerle ilgili olarak kaygı ve ilginin azalmış, *ageist* söylemlerin artmış olduğunu göstermektedir.

Pandemi döneminin ilk aylarında yaşlılara yönelik olarak uygulanan politikalar, alınan önlemler ve yapılan açıklamalarla ilgili dikkat çeken bir diğer husus ise çalışmak zorunda olan, ev içi bakım rolleri üstlenen, sağlık durumu çok iyi olup pandemi sürecine katkı sağlayabilecek, yetersiz/riskli konutlarda yaşayan, birbirinden çok farklı nitelikleri ve ihtiyaçları olan bir kesimin homojenleştirilmesi olmuştur. Türkiye örneğini ele alırsak ülke nüfusunun %9,5'ini oluşturan 7,5 milyon bireyle⁴⁰ ilgili bu kamusal söylemin temelinde kronolojik yaşın esas alındığı aktif nüfus-pasif nüfus ayrımı olduğu görülmektedir. 65 yaş üstü nüfus pasif nüfus olarak kabul edildiği için sokağa çıkmak zorunda değildir ve pandeminin yayılımının azalması için zorunlu kapatmaya daha elverişli bir nüfustur. Bu kısmi kapatma tedbiri bir yandan en fazla risk altında olan nüfusu koruyacak bir yan da hükümet sözcüsünün ifade ettiği gibi yayılımı azaltacağı için aktif nüfusun ekonomiyi ayakta tutmasına ve "ekonomik maliyeti büyük olacak genel bir yasağı" öteleyerek ekonominin yönetilmesine olanak sağlayacaktır.⁴¹ Zira hükümetlerin yönetim stratejisinde halk sağlığının yanı sıra ekonominin yönetilmesi de önemlidir.

Üç ay gibi bir süre devam eden 65 yaş üstü bireylere yönelik kapatma tedbiri yaşlıları COVID-19 karşısında korumuş, ekonominin sürdürülmesini sağlamış, bununla birlikte yaşlılar için psikolojik-sosyal-fiziksel yükü yüksek bir maliyeti de beraberinde getirmiştir.

YÖNTEM

65 yaş üstü bireylerle nitel yöntemle gerçekleştirilen bu çalışmada yaşlıların haklarını gözetirken ihtiyaçlarına cevap verebilecek sosyal politikaların ve hizmetlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturabilecek betimsel bir analiz hedeflenmektedir. Bu amaçla araştırma soruları şu şekildedir;

- 65 yaş üstü bireyler COVID-19 Pandemisinde gündelik yaşamını nasıl deneyimlemişlerdir?
- 65 yaş üstü bireyler COVID-19 Pandemisi ve Pandemi dönemi sosyal politikalarını nasıl algılamışlardır?
- 65 yaş üstü bireylerin COVID-19 Pandemisinde duyguları ve baş etme stratejileri nelerdir?

³⁸ Altın, "COVID-19 Pandemisinde Yaşlılar," 53.; Fraser et al., "Ageism and COVID-19," 693.

³⁹ Taşdelen, "COVID-19 Sürecinde Yaşlılığa Bakış".

⁴⁰ TÜİK, "İstatistiklerle Yaşlılar, 2020," TÜİK, Mart 18, 2021, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227>.

⁴¹ T24, "İbrahim Kalın: Ülke geneli sokağa çıkma yasağının ekonomiye maliyeti çok daha ağır olurdu," T24, Nisan 16, 2020, <https://t24.com.tr/haber/ibrahim-kalin-ulke-geneli-sokaga-cikma-yasaginin-ekonomiye-maliyeti-cok-daha-agir-olurdu,873225>.

Nitel olarak adlandırılan araştırma geleneğini tanımlayan temel özellikler, epistemolojik açıdan anlamacı/öznelci, ontolojik açıdan ise yorumlayıcı yaklaşımlarla uyumlu olması ve bunlara paralel biçimde, temel eğilim olarak araştırma öznelinin bakış açılarını, anlam dünyalarını anlamayı amaçlamasıdır.⁴² Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desenin benimsendiği bu araştırmanın temel amacı da katılımcıların bakış açıları ve anlam dünyalarından yola çıkarak araştırma problemlerinin ele alınmasıdır. Bu şekilde daha gerçekçi ve kapsamlı sosyal politika ve hizmet önerilerinin geliştirilmesi mümkün olabilecek, araştırma konusuna dair yeni problem alanları keşfedilebilecektir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, insanların perspektiflerini, tecrübelerini, duygularını ve algılarını ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir yöntemdir.⁴³ Araştırma tekniğinin aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun aşağıda yer alan konu başlıkları, etkileşimin akışına uygun olarak görüşmecilere soru olarak yöneltilmiştir.

- Katılımcıların yaşlılık algısı
- COVID-19 salgını hakkında düşünceleri, salgın başladıktan sonra yaşlılarla ilgili vurgu dolayısıyla hissettikleri
- Salgının gündelik yaşamlarında meydana getirdiği değişiklikler
- Kaygı durumları
- Zorunlu kapatma tedbirinin yaşamlarında meydana getirdiği değişiklikler
- Salgın ve kapatma sürecinde gündelik yaşam tecrübeleri
- Kapatma kararı hakkındaki duygu ve düşünceleri
- Kapatma harici alternatif sosyal politika ve uygulama önerileri

Araştırma, pandemi ve sokağa çıkma yasağını İstanbul, Üsküdar ilçesinde deneyimleyen on kişi ile 01-15 Kasım 2021 tarih aralığında gerçekleştirilmiştir. Görüşme sayısının az olması ve seçilen yöntem nedeniyle bulgular, Türkiye'deki yaşlıların COVID-19 deneyimlerini temsil edecek şekilde yorumlanmamalıdır. Bunun yerine bu çalışmadan elde edilen verilerle sosyal politika yapıcılara ve hizmet sağlayıcılara yaşlıların bu dönemde yaşamış oldukları kişisel zorluklar, deneyimler ve potansiyelleri hakkında içgörüler sunulması hedeflenmiştir.

Saha çalışması, 65 yaş üstü bireylerin sıklıkla gündüz vakitlerini geçirdikleri bir parkta ve esnaf lokantasında amaçsal örnekleme yöntemi ile başlamış, ilk iki görüşmeden sonra örnekleme seçimine kartopu örnekleme ile devam edilmiştir. Örnekleme oluşturma süreci saha araştırması esnasında şekillenmeye devam etmiş ve örnekleme sayısı teorik örnekleme yöntemine uygun biçimde ortaya çıkan temalar arasındaki ilişkiler ve kategoriler belirginleşene, yani teorik doyuma ulaşılan kadar devam etmiştir.⁴⁴ Araştırma esnasında on kişi ile toplam beşyüz sekiz dakikalık görüşme yapılmış, görüşmeler katılımcıların rızası ile ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşmeler araştırmacı tarafından transkribe edilmiştir.

⁴² Elif Kuş, *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2003), 87.

⁴³ Ali Yıldırım, "Nitel Araştırma Yönteminin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi," *Eğitim ve Bilim* 23, no. 112 (1999): 7-17.

⁴⁴ Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005), 99.

Verilerin analizi manuel olarak yapılmış, bulguların analizinde nitel analiz yöntemlerinden fenomenolojik-yorumcu analiz kullanılmıştır. Fenomenolojik kuramsal yaklaşımı benimseyen bir araştırmacı elde ettiği veri setini genellikle kodlara dönüştürerek analiz etme ve yorumlama yolunu tercih eder.⁴⁵ Araştırmacı tarafından oluşturulan kodlar, kategoriler ve temalar bulguların analizi bölümünde detaylandırılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Durumu ve Metin İçi Kısaltma Tablosu

KOD	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ DURUM	MESLEK	EĞİTİM
G.1	75	Kadın	Dul (Ölüm)	Terzi	Enstitü
G.2	65	Erkek	Evli	TV Tamircisi	Lise
G.3	73	Erkek	Dul (Ölüm)	Müzisyen	Ön lisans
G.4	69	Erkek	Evli	Müzisyen	Lise
G.5	66	Kadın	Dul (Ölüm)	Memur emeklisi	Lise
G.6	73	Erkek	Evli	Öğretmen	Üniversite
G.7	69	Erkek	Dul (Boşanma)	İnşaat ustası	İlkokul
G.8	65	Kadın	Evli	-	Okuma-Yazma
G.9	65	Kadın	Dul (Ölüm)	Aşçı	İlkokul
G.10	81	Kadın	Dul (Ölüm)	-	Okuma-yazma yok

BULGULARIN ANALİZİ

Yapılan görüşmelerde literatürle uyumlu bir biçimde 65 yaş üstü bireylerin homojen bir yaşlı algısı olmadığı ve homojenleştiren bir dilden rahatsız oldukları görülmüştür. Hiçbir görüşmeci yaşlılarla ilgili politikardan bahsederken veya yaşlılık üzerine konuşurken “biz” ifadesini kullanmamış, yaşlıyı kendisi dışında olan üçüncü tekil şahıs olarak ele almış, “O” olarak yaşlıdan bahsetmiştir. Görüşmecilerin “O” yaşlısı fonksiyon açısından değerlendirdikleri, fiziksel/zihinsel kayıpları olan bir yaşlıdır. “O” yaşlı olmak, yani “yatalak olmak”, “kendine yetememek”, “günlük ihtiyaçlarını görememek”, katılımcıların hem pandemi sürecinde hem de genel olarak yaşamlarındaki en derin korkulardan biridir. Ölüm görüşmecilerin büyük çoğunluğu için doğal ve metanetle karşılanan bir düşünce iken, “O” yaşlı olma düşüncesi endişe vericidir.

Yaşlı 80 yaşına, 90 yaşına. Allah bizi sağlıklı yaşatsın, değil mi kızım?... 50'den sonra insan yaşlanmaya başlar... Bizim oraya bir adam vardı, derdi ki; nasıl ki eski bir ev çöküyor da enkaz oluyor ya, yaşlılık da öyle bir enkazdır da kızım. Enkaz oluyorsun. Ben şimdi buradan dışarı çıkamazsam, ayağa kalkamazsam ne olurum, enkaz olurum... Allah kimseye muhtaç etmesin. Üç gün yatak, dördüncü gün toprak... (G.9, 65)

Görüşmecilerin bu vurgusu COVID-19 Pandemisinin ilk günlerinde sadece kronolojik yaşa dayalı olarak politikalar oluşturulmasını iç farklılıkları göz ardı ettiği ve yaşa dayalı kalıp

⁴⁵ Bruce L. Berg, *Qualitative Research Methods for Social Sciences* (Boston: Allyn and Bacon, 2011), 283-239.

yargı, ön yargı ve ayrımcılıkları arttırdığı için eleştiren literatür ile uyumludur. Bu literatürde genel olarak yaş ile kronik hastalıklar arasındaki bağlantı kabul edilmekle birlikte kronolojik olarak yaşlı olmanın, aynı zamanda savunmasız, sağlıklı veya daha az değerli olmak anlamına gelmediği ileri sürülmektedir.⁴⁶ Previtali ve arkadaşları⁴⁷ sadece kronolojik yaşa dayalı; sosyo-ekonomik ve sağlıkla ilgili bireysel farklılıkları ve savunmasızlıkları dikkate almayan politikaların iki türlü handikap oluşturduğunu ileri sürmektedir. Birincisi bu söylem ve politikalar genç nüfusu sorumluluktan kurtararak hastalığın gençleri etkilemediği, hastalığın ortadan kalkmasında bir sorumlulukları olmadığı gibi bir yanılısma yaratmaktadır. İkincisi ise yaşlıların savunmasız ve bağımlı olduğu algısını destekleyerek yaş ayrımcılığını sürdürmektedirler.

Yaşlıları homojenleştiren politikalar ve COVID-19'un yaşlılar üzerindeki etkileri katılımcıların da gündemindedir.

... bu hastalık yaşlıları öldürmüyor, isterse 90 yaşında olsun... Dün 78 yaşında bir arkadaşımı ziyaret ettim. Yine diyorum, çok bağımsızlığı düşükse, dikkatle korunmuyorsa, dikkat etmiyorsa, temizliği ve hijyeni de yoksa, tabi ki onu vuruyor. Bu gençlerde de oluyor. Ama yaşlıların çoğunu gıdasızlıktan, ilgisizlikten ve bilgisizlikten vuruyor. Böyle bırakılan yaşlıları vuruyor. Yaşlıları böyle bir halde bırakmayacaksın. Öyle... Yoksa yaşlıdır, bunu geldi götürecektir diye bir şey yoktur. (G.6)

Katılımcılarından COVID-19 dönemini yaşlılar açısından genel eşitsizliklerin sürdürülmesi ve kronikleşmesi ile sosyal adaletsizlik bağlamında değerlendirenler de olmuştur. Yaşlılığı bağımsız bir yaşam dönemi olarak değil bir süreklilik olarak ele alan bu görüşe göre kaynaklardan tüm yaşamı boyunca daha fazla faydalananlar, az faydalananlara göre COVID-19 karşısında daha fazla savunmasız durumdadırlar. Yaşlılığı açıklayan “Yaşam Seyri (life course)”⁴⁸ yaklaşımı ile uyumlu olan katılımcı görüşüne göre yaşam boyu biriken kültürel-ekonomik ve sosyal sermaye hem pandemi hem de yaşlılık deneyiminde etkilidir.

Yani kaynaklardan daha iyi faydalanan bir azınlık bu pandemi dönemini de daha sağlıklı geçiriyor. Hiç bir şey olmuyor onlara. Varlığın yerindeyse, alım gücün yerindeyse, biraz da bilgi ve becerin varsa hastalık sana bir şey yapmıyor. Salgın değil yalnız, hiç bir hastalık. Şey (COVID-19) de böyle... Haksızlıklarımız var, eşitsizliklerimiz var... Onun için bizim yaşam şartlarımızı ulaşılabilir, sürdürülebilir kılmamız lazım. Asgari düzeyde, her şeyi tabi eşitleyemezsin. Herkesi istediği gibi, herkesi aynı arabaya binecek diye bir şey yok... Ama herkesin bir bineği olacak. Bak binek. Yani bir eşiği de olsa affedersin, olacak... Bir insanın yaşamını normal şartlarda sürdürmesi için bir bineği, gıdası, bir eşi, bir barınağı olacak. Bunlar oluyorsa zaten vatandaş olamaz... (G.6)

⁴⁶ Previtali, Allen and Varlamova, “The Diffusion on Ageism,” 507.; Liat et al., “Ageing in the Times of COVID-19 Pandemic”

⁴⁷ Previtali, Allen and Varlamova, “The Diffusion on Ageism,” 507-509

⁴⁸ Kenneth F. Ferraro, Tetyana Pylypiv Shippee and Markus H. Schafer. “Cumulative Inequality Theory for Research on Aging and the Life Course,” içinde V. L. Bengston, D. Gans, N. M. Pulney, & M. Silverstein (Eds.), *Handbook of Theories of Aging* (Springer Publishing Company, 2009), 413-433.

COVID-19 Pandemisinin Başlaması “Biz Ne Günler Gördük...”

Katılımcıların COVID-19 Pandemisini ilk duydukları andan itibaren konuyla ilgili oldukları, hastalıktan korunmak için tedbirleri öğrenmek ve uygulamak için çaba gösterdikleri, bununla birlikte pandemi ile ilgili olarak kendi hayatlarına dair bir endişe duymadıkları, süreci bir kriz olarak alımlamadıkları görülmüştür. Katılımcıların vermiş oldukları genel mesaj diğerleri gibi (olağan dışı dönemler) bunun da geçeceğine olan inançlarıdır.

Daha pandemi Türkiye’de olmamıştı ama basından okuyorduk, görüyorduk Çin’de olanları... Sevdiklerimi kaybetme korkusu oldu... Ama daha sonra korkuyu yatıştırıcı programlar çıktı. Çok basit yoldan kurtulma imkânları, elleri yıkama gibi, kolonya gibi yahut uzak durmak, mesafeyi korumak falan gibi şeyler... Nasıl korunabileceğimizi öğrenince endişelerimiz azaldı... Yapmamız gereken ne varsa onları uyguladık. Ama bundan sonrasını Allah bilir. Yapacak bir şey yok. Ben çok şeyler gördüğüm için... (G.4, 69)

Katılımcıların en temel endişesi yakınlarının başına bir şey gelecek olmasıdır. Katılımcılar için kendi ölümleri -COVID-19 pandemisi nedeniyle veya değil- nihai ve değiştirilemez bir sondur. Sağlıkla veya siyasetle ilgili olağan üstü hallere tanıklıkları veya doğal afetlere ilişkin tecrübeleri dolayısıyla pandemiye endişe ve panikle karşılamadıklarını sıklıkla ifade etmişlerdir.

Valla bir ürperti olmadı yani, moral bozukluğum hiç olmadı. Çünkü ben 77 yaşına geliyorum, 70 tane salgın gördüm. Sayması çok zor tabi ama belli başlı en az 15-20 tane salgın yaşadım ben. Veba hastalıklarını ben birebir yaşadım. Kendim de sıtmaya yakalandım. Bütün çocuklar sıtmaydı o zaman. Yani çok biz salgın yaşadık. İkinci ise felaketler de çok gördük. İşyanlarından, ihtilallerinden, depremlerinden... Haliyle, bu nedenle biz ileri yaşlılar yani, ben öyleyim, bu hastalıktan çok etkilenmiyorum. Çok da önemsemiyorum. Şöyle önemsiyorum tabi, öldürücü mü öldürücü, bulaşıcı mı bulaşıcı, yaygın mı yaygın... (G.6, 73)

Literatürde güçlendirme veya travma sonrası büyüme olarak yer bulan bu durum Corona Virüsü karşısında savunmasız olarak nitelendirilen 65 yaş üstü bireylerin, Pandemi karşısındaki güçlü yönlerinden biridir. Petretto ve Pili⁴⁹ İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen ekonomik buhranı deneyimlemiş olan bir neslin zorluklarla baş etmeyi öğrendiklerini ve göstermiş oldukları travma sonrası büyüme nedeni ile şimdi yaşanmakta olan olağan dışı halin yönetilmesine ciddi katkılar sağlayabileceklerini vurgulamıştır. Nitekim bazı ülkeler emekli sağlık profesyonellerine aşırı yük altındaki sağlık sistemini desteklemek için aktif göreve dönmeleri ile ilgili çağrılarda bulunmuştur.⁵⁰ Yaşlı yetişkinlerin Pandemi karşısında nispeten daha güçlü olduğunun görünür olduğu durumlardan biri de psikolojik sağlıktır. Son araştırmalar genç yetişkinlerin COVID-19 karantinaları esnasında yaşlı yetişkinlere göre daha fazla psikolojik sıkıntı ve yalnızlık riski içerisinde olduğunu göstermektedir.⁵¹

⁴⁹ Petretto and Pili, “Ageing and Covid-19,” 2.

⁵⁰ UNSDG, “The Impact of Covid 19 on Older Person,” 7.

⁵¹ Hans-Joerg Ehni and Hans-Werner Wahl, “Six Propositions against Ageism in the COVID-19 Pandemic,”

Buna rağmen HelpAge'in düşük ve orta gelirli ülkelerde gerçekleştirmiş olduğu COVID-19'un yaşlı bireyler üzerine etkisini analiz eden raporunda⁵² pek çok ülkede sürecin yönetilmesinde merkezi yaklaşımların benimsendiği, yaşlıların katılım ve karar alma sürecinde söz sahibi olmak için fırsatların çok sınırlı olduğu ya da hiç olmadığı ortaya konmuştur. Çayır'a⁵³ göre, yaşlıların muhatap alınmayıp sosyal hayattan dışlanması şeklinde görünür olabilen yaşçılığın sebebi tecrübenin önemini yitirmesidir. Bu kadar hızlı değişimlerin olduğu bir dönemde insanların sürekli kendilerini yenilemeleri vurgulanmakta, bu nedenle tecrübe önceki anlamını ve önemini yitirmektedir.

Bazı katılımcılar Türkiye'de pandemi sürecinin yönetilmesini benzer bir perspektifle eleştirmiş, COVID-19 sürecinde oluşturulmuş olan Vefa Guruplarında ve Hükümet nezdinde oluşturulan diğer kurullarda yaşlıların temsil edilmediğini, güçlerinin görmezden geldiğini, endişe ve bakış açılarının sürece entegre edilmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar bunun hem yaşlılar hem de toplum açısından olumsuz sonuçlarını vurgulamıştır. Bu durum BM Yaşlılık İlkeleri⁵⁴ temel alınarak hazırlanan Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planında⁵⁵ yer alan 65 yaş üstü nüfusun "katılım" hakkının yaşlıların algılarında gerçekleştirilemediğinin bir göstergesidir.

... O zaman devletin çalışması (Vefa Sosyal Destek Grupları) yanlış yaptı. O çalışmada bak ben yoğum. Neden yoğum? Benim eşim öğretmen, emekli. Neden yok? Bizden daha kullanacağı kimse var mı? Bakın ben eğitimciyim, sağlıklıyım da, eğitimliyim de, kültürlüyüm de. Daha bunu övünmek için söylemiyorum. Beni devlet kullanamaz mıydı bu hizmette?... Telefonla kullanırdı. Neden kullanmasın? Ne diyorlar ona, telefonda falan yapıyorlar ya hani, yaşlılarla görüşme yapıyorlar ya. Ben derken benim gibi pek çok insan, benden çok üstün değerler var. Ya da Sağlık Bakanının komisyonunda olsaydı 1-2 yaşlı... Kurul dediğin bütün doneleri ortaya koyar, tedbirleri ona göre alır. Bilgi alır, bilgi toplarsın. Bana sorar, sana sorar, ona sorar, hepsini hamur eder. Oradan kendi bildiğiyle doğruyu çıkarırsa o doğru olur. Yaşlıların bu sürece dâhil edilmesi şarttı. (G.6)

Katılımcılar için ilk vakalar duyulduktan sonra süreçle ilgili kriz ve belirsizlik söyleminin yaratmış olduğu kısmi endişe Sağlık Bakanının hastalığa karşı alınacak önlemlere dair yapmış olduğu bilgilendirme ile ortadan kalkmıştır. Bir otorite olarak Sağlık Bakanı'nın yapmış olduğu açıklamalar katılımcılar için farklı bilgi kanallarından gelen ve birbiri ile çelişen, "kafa karıştırıcı" ve "endişe verici" olarak nitelendirdikleri haberler karşısında çaresizlik durumundan çıkaran ve süreci yönetmeleriyle ilgili yönlendirici etkisi olan açıklamalar olarak kabul edilmiştir.

Journal of Ageing & Social Policy 32, no. 4-5 (2020): 515-525, doi:10.1080/08959420.2020.1770032.

⁵² HelpAge International, "Bearing the Brunt," 48.

⁵³ Kenan Çayır, "Yaşçılık / Yaşa Dayalı Ayrımcılık," içinde, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Kenan Çayır ve Müge Ayhan Ceyhan, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 171.

⁵⁴ BM, "Principles for Older Persons," BM, December, 1982, <https://www.un.org/development/desa/ageing/resources/international-year-of-older-persons-1999/principles.html>.

⁵⁵ DPT, *Türkiye'de Yaşlıkların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı* (Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2007).

Ben her şeyi televizyondan duydum kızım. Öyle önce ne yapacağız bilemedik tabi. Sonra Bakan çıkıp deyince... Bakan açıkladı, söyledi. Böyle yapın. Ben de kendimi korudum. Dışarı çıkmam gerektiğinde gerekeni yaptım, dikkat ettim. Ne bileyim benim hiç öyle içimden geçmedi, öleceğim möleceğim diye. Koruduk kendimizi (G.9)

Dünya Sağlık Örgütü⁵⁶ tarafından dijital veya fiziksel ortamlarda yanlış veya yanıltıcı bilgileri içeren aşırı bilgi olarak tanımlanan infodemi COVID-19 sürecinde üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Sağlığa zarar verebilecek, kafa karışıklığı ve riskli davranış geliştirmeye neden olabilecek infodemi uzmanlar hakkında güvensizliğe neden olması dolayısıyla halk sağlığını baltalayabilecek bir bilgi olarak nitelendirilmiştir. Bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü COVID-19 salgınının yönetilmesi kadar infodeminin yönetilmesinin de önemini vurgulamaktadır. Araştırmaya katılan katılımcılar pandeminin ilk dönemlerinde özellikle televizyon ve sosyal medya üzerinden maruz kaldıkları birbirinden farklı ve karışık bilgi karşısında Sağlık Bakanının açıklamaları ile rahatladıklarını, kendilerini güvende hissettiklerini ifade etmişlerdir. Pandeminin ileriki dönemlerinde katılımcıların bir kısmı stratejik olarak haber izlemeyi bıraktığını, bu şekilde kaygılarını daha rahat yönettiklerini belirtmiş, bir kısmı ise bilgi alırken seçici davrandıklarını, her kaynağı doğru bilgi kaynağı olarak değerlendirmediklerini ifade etmiştir.

(televizyon) seyrediyorum, ama bilinçli seyrediyorum... Toplumu bu kadar yıpratmaya gerek yok. Bu televizyona çıkanların hepsi her konuyu biliyor. Psikoloji de biliyor, sağlık da biliyor. Bazen diyorum, ulan bu kadar biliyorsunuz, sizin ne işiniz var orada? Geçin işin başına bitirin işi. Bilen de konuşuyor, bilmeyen de konuşuyor. Bir de yalan konuşuyorlar. (G.6)

Bununla birlikte Sağlık Bakanı'nın günlük olarak yapmış olduğu ölüm ve hastalık verileri ile ilgili detaylı açıklamalar ve alınan kapatma kararı bazı katılımcılar tarafından "endişe" arttırıcı olarak değerlendirilmiş, Pandeminin kriz ve travma olarak algılanmasının sebeplerinden biri olarak nitelendirilmiştir.

Ben Sağlık Bakanı olsaydım her akşam televizyona çıkmazdım... Müthiş kaygı... Her akşam insanlar yemeğini yemiyor bekliyor ki Sağlık Bakanı konuşsun. Ne diyecek. Ya ne diyecek kardeşim, 1000 kişi öldü dese sen ne yapacaksın. Ne oluyor? Şüphelen, endişelen artıyor. Kaygı, kuşku artıyor, uykuların kaçıyor, stresin çoğalıyor. Ben Sağlık Bakanı olsam haftada bir, on beş günde bir, ekstra zamanlarda çıkarım. Bütün 80 milyona vurucu, 3-5 maddelik, 10 maddelik ana hedefler verirsin. Öldü, kaldı, iyileşti, yoğun bakımda... Halkın ne işi var bunla. Travmadır bunlar, travmaları çoğalttığınız sürece azdırırsınız... Bir toplum riskleri görmek zorunda, yaşamak zorunda ama böyle basmakalıp fikirlerle, uydur kaydır programlarla, televizyonlara teslim olarak, evlere tıkayarak, sokaktaki yasaklarla, polisi takarak, korkutup kuşkulu hale getirerek, endişe şüphe yayarak hiç bir şey önleyemezsiniz. (G.6)

⁵⁶ World Health Organization, "The COVID-19 Infodemic," WHO (2021), https://www.who.int/health-topics/infodemic/the-covid-19-infodemic#tab=tab_1.

Tüm önlemlere uyduklarını, tedbirlerini aldıklarını ifade etmelerine rağmen katılımcılar Türkiye’de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart’tan 12 gün sonra zorunlu sokağa çıkma kısıtlaması ile karşı karşıya kalmışlardır. İç İşleri Bakanlığı bu kısıtlamayı iki gerekçe ile duyurdu. Birincisi hem yaş hem de kronik hastalık dolayısıyla 65 yaş üstü risk altındaydı ve korunmaları gerekiyordu. Ama buna rağmen yaşlılar “toplumsal hareketliliğin içine giriyorlardı”.⁵⁷ İkinci olarak ise bu hareketlilikleri sadece kendileri için riskli değildi. Yaşlıların hareketliliği “toplum sağlığı açısından ciddi risk oluşturarak salgının yayılmasına ... vaka sayısı ve tedavi gereksinimini arttırarak toplum sağlığı ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına” sebebiyet veriyordu. Bu gerekçeyle 65 yaş üstü nüfusa Sağlık Bakanı’nın bir öğüt olarak nitelendirdiği sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başlandı.⁵⁸

Katılımcıların bir kısmı yaşlılar için sokağa çıkma yasağı politikasını değerlendirmeden önce kararın duyurulması ile ilgili olarak kullanılan dile atıfta bulunmuş, bu dilin özellikle sosyal medyada karşılaştıkları ayrımcı davranışların inşasını etkilediğini ifade etmişlerdir.

Onu (sosyal medyada yaşlıyı küçük düşüren “şakalar”) yapan saygısız. Kör kütük cahil... Devletten de kaynaklanıyor? Devlet o yasağı koyarsa, yaşlılar yüzünden derse, gençleri de kontrol etmezse olacağı o. O cesareti aldılar. Yani daha doğrusu şöyle diyim; arkada baban varsa, dayın varsa, güç kuvveti oradan alıyor. Gençliğin veya bir takım saygısızca hareketler yapılıyorsa arkasında güçlü bir dayı vardır. Onlar da bu pandemi dolayısıyla yaşlıların karşısında bu açıklamalarla gücü yanlarında hissettiler. (G.8)

65 Yaş Üstünün Zorunlu Kapatmaya Bakışı “Tamam, kapanalım da...”

Kapatma kararı yaşlılar tarafından farklı biçimlerde karşılanmıştır. Bir kısım görüşmeci kararı yaşlıları korumak için alınan zorunlu bir tedbir olarak değerlendirmiştir. Kapatmayı doğru bir politika olarak değerlendiren katılımcılar içerisinde bu tedbirin sadece yaşlıları korumak amacı ile değil, aynı zamanda ekonomik şartlarla da ilgili olarak alındığını ifade edenler olmuştur. Bu yaşlıların toplum için yapacağı “temel bir fedakârlık” (G.4) olmalıdır.

Olması gereken bir şeydi bu ve bunu bizim kötülüğümüz için yapıldığını hiç düşünmüyorum. Neticede başımızdaki ululi emir, yöneticiler, onların dediklerini yapmaya mecbur hissettik kendimizi... Ama şimdi şu var; yaşlı adam emekli olmuştur, olmayan da vardır belki. Onlar için biraz işin müşkül tarafı oldu tabiki. Ama ekonominin de yürümesi gerekiyor, çarkın dönmesi gerekiyor. Ama devlet ekonomik gerekçelerle tam bir kapatma yapamadı. Bizim de çok fonksiyonumuz olmadığı için evlerdeyiz ve bunu kabul ediyorum... Devletin ekonomi çarkını döndürmesi gerekiyor... Şimdi tabi bakın tercih yapmak gerekiyor. Öncelik sırası olması gerekiyor... Öncelik çalışanlarda. (G.4)

Kapatma kararı ile ilgili olarak her görüşmecinin üzerinde durmuş olduğu en temel konu yine homojen bir yaşlı kitle olmadıdır. Tanımlamış oldukları fiziksel ve toplumsal

⁵⁷ T.C. İç İşleri Bakanlığı, “Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi”.

⁵⁸ Dailymotion, “Bana Kulak Verin”.

fonksiyonları bozulmuş olan “O” yaşı için kapatma kararı doğru bir karar olarak algılanırken, farklı ihtiyaçları olan, kendini koruyabilen, çalışan yaşlılar için alternatif uygulamaların olması gerekliliği vurgulanmıştır. Düzenli bir geliri olup, kapatma kararını sadece sosyal-fiziksel bir kısıt olarak tecrübe eden yaşlılar katılımcılara göre “şanslı” yaşlılardır.

Yaşlı olmak, hasta olmak, her zaman dezavantaj getirmez. Kapatma zorunlu tabii ama kapatma şöyle yerinde; bağımsızlığı düşük, kronik hasta, bulaşıcı özelliği üstün, kapma özelliği yüksek olanları zaten kapatmalısın. Bakın yine geliyor iş yönetime dayanıyor. Bunu, böylesini ben gelmeden sağlık ocağı bulmalı... Apartman yaşamında, özellikle büyük şehirlerde insanları kapat. Misal köyler için bu böyle değil ama olmamalı. Bu çok tehlikeli 65 yaş üstüne, çocuklar için de tehlikeli sokağa çıkmaması. Zaten çoğunu da hasta yaptı, panik yaptı. Hasta olmayanı da hasta hale getirdi. (G.6)

Pandemi ve kapatma döneminde yaşlı kitleyi heterojenleştiren unsurlardan biri de ikamet edilen konut ve mahalle olmuştur. Bir bahçeye, terasa veya balkona sahip olan, mahalle arasında izinsiz de olsa gezinme imkânı bulan yaşlılar yine ekonomik veya farklı açılardan ihtiyaç sahibi olan yaşlılardan “şanslı”dır. Katılımcılar için konut ve mahalle hem pandemi politikasının değerlendirilmesinde hem de pandemi deneyiminin ifade edilmesinde temel referanslardan biridir.

Kapatma politikasını gereksiz, işlevsiz, “ayırıcı” bulan görüşmecilerin ise kullanmış oldukları temel metafor “hapis” olmuştur. Hapis metaforu, farklı ülkelerde yaşlılarla yapılan araştırmalarda Pandemi sürecini ve önlemleri nitelendiren ortak bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁹ Türkiye’de 14-64 yaş arası kişilerle COVID-19 pandemisinde gerçekleştirilen bir metafor araştırması sonucuna göre “hapis” ve “kabus” farklı yaş grupları için COVID-19’u ifade etmek için en sık kullanılan metaforlar olmuştur.⁶⁰ Diğer yaş gruplarından farklı olarak yaşlılar hapsi bir metafor olarak kullanmış olmalarına rağmen ev hapsi onlar için gerçektir. İhlali halinde kolluk müdahalesi söz konusu olabilir ya da cezai müeyyidesi vardır.

Yaşam kalitemi bozdu... Sokağa hiç çıkamamak beni çok sınırlendirdi. Yani hani bir insanı açık hapishaneye koyarsınız ya, bu da kapalı hapis hane ama her taraf görünen bir hapis hane oldu benim için... Ama bu kadar da böyle uzun zaman bize mani oluş, hem yani yaşça, ay biz miyiz yani sadece sokağa çıkmayacak olan? Aslında bizim yaşlar daha güzel kendini korudu. İrademize bir ipotek gibi, tedbir alacağımız düşünülmedi. Yani bunu tamamen herkese kapasalardı o zaman diyecek bir şeyimiz yok... Ama böyle bir şey yapmadılar, ayrımcılık yaptılar. (G.1)

⁵⁹ UNFPA, “COVID-19’un Yaşlılar Açısından Sonuçları,” 43.; Shi Yin Chee, “COVID-19 Pandemic: The Lived Experiences of Older Adults in Aged Care Homes,” *Millennial Asia* 11, no.3 (2020): 299-317, doi:10.1177/0976399620958326, 312.

⁶⁰ Asiye Dursun ve Özge Gamsız Tunç, “14-64 Yaş Arası Bireylerin COVID-19 Algılarının İncelenmesi: Bir Metafor Araştırması,” *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 8, no. 67, (2021): 591-605, <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2349>, 595.

Kapatmayı onaylayan ve onaylamayan tüm katılımcıların ortaklaşmış oldukları bir diğer konu ise kapatma esnasında devletin kapattığı vatandaşların durumundan haberdar olması gerekliliğidir. Katılımcıların bir kısmı yaşlılar da dâhil, ihtiyaç içerisinde olan bireylere hizmet vermek üzere merkezi yönetim tarafından mahalli olarak organize edilen Vefa Gruplarını duymuşlardır. Bununla birlikte kendilerini arayan, ihtiyaçlarını soran kimse olmadığından, kendi kendilerine yetebildikleri için şanslı olduklarından sıklıkla bahsetmişlerdir. Pandemi kapatmaya tabi olan 65 yaş üstü bireylerin sadece ekonomik veya maddi ihtiyaçlarının ortaya çıktığı veya akutlaştığı bir dönem değildir. Belirsizlik ortamı, kapatma sürecinin sonunun ön görülememesi gibi sebeplerle yaşlılar kendilerini psikolojik olarak da “huzursuz” ve “güvensiz” hissetmişlerdir. Talep odaklı hizmet veren Vefa Gruplarını arayacak kadar “ihtiyaç sahibi” olmadıklarını düşünen katılımcılar, eş zamanlı olarak devlet kendilerine ulaşır “bir ihtiyacınız var mı” demediği için de “terk edilmiş” hissettiklerini ifade etmişlerdir. Kapattığı için “kendi sorumluluğunda” olan kişilerin farklı ihtiyaçlarına cevap verebilecek, varlığını hissettirerek rahatlatıp güven verecek bir “devlet baba”nın eksikliği hissedilmiştir.

Onları (“O” yaşlıyı) 6 ay da çıkarmayabilirsin. Ama çıkarmadığın insanı da takip edeceksin. Götüreceksin, getireceksin, sosyal yaşamını sorgulayacaksın, yardımcı olacaksın, servisler kuracaksın. Evine de rehber göndereceksin... Devlet öyle bir devlet olacak ki ana baba olacak. O ihtiyacı hissettirmeyecek ona. Sen şimdi beni buraya mahkûm edersen, bağlarsan, tuvalet yoksa... Burada affedersen ben olduğum yere ihtiyacımı gidereceğim. Başka bunun bir yolu var mı? Beni bağlayabilirsin ama şuraya bir tuvalet yapmak zorundasın. Veya tuvalet saatinde beni bırakmak zorundasın. Değil mi yani? Veya günde bir defa olsa şuraya bir çeyrek ekmek bir tas yoğurt koymak zorundasın... Kendi sistemimizde, kendi düzenimizde, kendi aklımızla, kendi yaşam biçimimizi organize ettik. Herkes bunu yapamıyabiliyor. Bunu edemeyenin sahibi devlet olacak... (G.6)

Arz odaklı olarak kamu kurumları tarafından sadece tek bir katılımcı ziyaret edilmiştir. Bir ihtiyacı olmamasına rağmen bu ziyaret katılımcının kendisini güvende ve “var” olarak hissetmesine neden olmuştur. Orada olduklarının bilinmesi ve ihtiyaç durumunda erişilebilir bir devlet algısı belirsizlik algısının yoğun olduğu dönemlerde katılımcılar için oldukça önemli bir dayanaktır.

(Vefa Grupları) Haberdar oldum... (Nasıl bir organizasyon?) Bilmiyorum, çünkü ihtiyaç duymadım. Ama ara sıra kapımızı çalanlar oldu. Hatırımızı sordular. Bizim için çok kıymetlisiniz dediler. Bir şey ihtiyacınız var mı diye sordular. Güzel bir şeydi bu. İnsanın hissedilmesi, varsayılması, bu güzel bir şey. Sadece ihtiyacınız olma durumunda varlıklarını bilmek bile çok güzeldi. Biz sizi çok seviyoruz, dediler. Ben de sizi çok seviyorum, dedim. Bizim için çok kıymetlisiniz, dediler. Kimdi unuttum ama herhalde Vefa Gruplarıydı. (G.4.)

Görüşmecilerin COVID-19 hakkındaki farkındalıkları yüksek olmasına rağmen böyle bir süreçte yardım ve destek ihtiyacı ortaya çıkması halinde hangi kurumla iletişime geçebilecekleri ile ilgili farkındalıklarının düşük olduğu görülmüştür. Bunda katılımcıların sahip olduğu

aktif ve güçlü doğal toplumsal destek mekanizmalarının varlığının belirleyici olduğu düşünülmektedir. Katılımcılar destek ihtiyacı söz konusu olması halinde başvurabilecekleri öncelikli kurum olarak belediyeleri, ardından da kaymakamlıkları görmektedirler. Pandemi döneminde herhangi bir kamu kurumu veya sivil toplum örgütü tarafından aranan sadece bir katılımcı olmuş, katılımcıların hiçbiri herhangi bir kamu kurumunu yardım veya destek amacı ile aramamıştır. İki katılımcı ise merkezi ve yerel yönetimlerin yardımda bulunurken kayırmacılık yaptıklarını, bunun kendilerini daha da “güvensiz” hissetmelerine neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu algıda verilen hizmetlerin talep odaklı olması belirleyici olabilir. Verilen desteklerin ve yardımların talep odaklı olması nedeniyle aynı apartman içerisinde yer alan bazı yaşlıların kapılarına kamu görevlileri gitmiş, talep etmeyenlere gitmemiş olma ihtimali yüksektir. Güvensizlik ve belirsizliğin yaygın olduğu pandemi dönemi ve benzer dönemlerde özellikle yaşlılar için temiz ve tam bilgiye erişim oldukça önemlidir. Özellikle kamusal destek ve hizmetler hakkında erişilmek istenen yaş grubunun iletişim alışkanlıklarına da önem göstererek bilgilendirme yapmak gerekmektedir. Bu gibi durumlarda bilgilendirme ve danışmanlıkta arz odaklılık önemli olmaktadır.

Ben gözümle şahit oldum ki yaşlısı olanlara benim apartmanımda bile koli taşıdılar ama bizim kapımıza gelmedi. Bir şeye mi ihtiyacınız var denmedi. Ayrımcılık diyelim ona. Yani... Ve bu her zaman geçerli. Sonuçta ben de bu ülkenin vatandaşım. O partili değilim de bu partiliyim, önemli değil ki. Bu güvensizlik duygusu çok yıpratıcı, hem de nasıl... (G.5.)

Kapatma uygulamaları sırasında yaşlı yetişkinleri desteklemek için genç yetişkinler tarafından gerçekleştirilen, yaşlıların evlerine yemek bırakmak, bahçe bakımlarını yapmak, yaşlılarla düzenli olarak iletişim kurarak farkında ve haberdar olmak gibi farklı uluslararası uygulama örnekleri sosyal medyada ve haber kanallarında yer almıştır.⁶¹ Türkiye’de ise doğal toplumsal destek mekanizmalarından aile kurumu ve mahalle COVID-19 pandemisinde öncelikli dayanışma ve yardımlaşma kurumları olmuşlardır. Bu örüntüler fiziksel mesafenin duygusal mesafeyi getirmede göstermektedir. Bu önemlidir, çünkü dayanışma ve akrabalık normları pandemi sürecinde kamusal söylemde ve sosyal medyada gördüğümüz ön yargılı ve ageist dilin olumsuz etkilerini azaltma potansiyeline sahiptir. Farklı kuşaklar arasındaki kişisel temaslar nesiller arası gerilimlerin ve bundan kaynaklanan yaş ayrımcılığının üstesinden gelmenin önemli bir yoludur.⁶²

Gençler kapatmada dışarı çıktı. Bir isteğin var mı” diye sordular. Mahallemiz çok iyidir. Mahallenin gençleri bir şey istiyor musun diye sordular... Çocuklarım diyor çıkma, biz alalım. Başka da arayan soran olmadı. Adamın olursa ararlar. (G.8)

⁶¹ Fraser et al., “Ageism and COVID-19”.

⁶² Liat et al., “Ageing in Times of COVID-19 Pandemic”.

Görüşmeciler için kapatma dönemi haricinde de destek ihtiyacının ortaya çıkabileceği ileri yaşlılık dönemleri için kamusal hizmetler bir alternatif olarak görülmemektedir. Bu hizmetlerle ilgili olarak temel algı maddi olarak ihtiyaç sahibi olmaktır. Farklı açılardan savunmasızlığın ortaya çıkabileceği yaşlılık ve özellikle ileri yaşlılık dönemleri için katılımcıların gelecek planları aileleri ve yapacakları bireysel yatırımlar üzerine gelişmektedir.

Katılımcıların zorunlu kapatma uygulamasına alternatif olarak sunmuş oldukları iki öneri vardır. Birincisi herkese yönelik tam kapatma uygulamasının olması; ikincisi ise 65 yaş üstünün açık alanları/parkları/sahil kenarlarını kullanması, vasıta/toplu taşıma kullanmadan dışarıya çıkabilmesidir. Sadece 65 yaş üstü ve 15 yaş altı için uygulanan kapatma biçimi, ekonomik açıdan gereklilik olsa da pandeminin seyri ve uzamış haliyle yaşlıların iyilik durumu açısından doğru bir uygulama olarak değerlendirilmemiştir.

Zorunlu Kapatma Günlerinde Gündelik Yaşam

Görüşmecilerin COVID-19 Pandemisi ve zorunlu sokağa çıkma yasağı tecrübelerinde pandemi öncesi alışkanlıklarının ve bu dönemi yalnız geçirip geçirmediklerinin farklılık yarattığı görülmüştür. Günlük temel ihtiyaçlarını (yemek-temizlik vb.) ev içinde kendi karşılayabilenler veya eş-aile desteği alabilenler süreci daha az endişeli geçirmişlerdir. Zorunlu sokağa çıkma kısıtlamasının süresinin uzaması görüşmecilerin sürece bakışını etkileyen en temel unsurlardan bir tanesidir. Metanetle karşılanan zorunlu sokağa çıkma yasağı sürecin uzaması ve sonuna dair belirsizlik nedeniyle giderek daha fazla stres yaratmış ve uygulanan politika daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır.

Pandemi görüşmecilerin sosyalleşme alışkanlıklarında büyük bir değişikliğe yol açmamıştır. Katılımcılar özellikle Sağlık Bakanı'nın yapmış olduğu hastalıktan korunma yöntemlerine dair açıklamalardan sonra önlemlerini alarak geleneksel günlük aktivitelerini devam ettirmişler, zorunlu kapatma uygulaması öncesinde ve sonrasında yürüme mesafesini tercih ederek ve hijyen önlemlerini alarak kontrollü olarak dışarı çıkmışlardır.

Katılımcıların günlük rutininde değişime yol açan daha ziyade zorunlu sokağa çıkma yasağı olmuştur. Zorunlu sokağa çıkma yasağının ilk günleri ve ilerleyen günleri katılımcılar için farklı alınmıştır. Katlanılabilecek bir durum gibi karşılanan zorunlu kapatma tedbiri, sürenin uzaması ve bitişinin belirsiz olması nedeniyle stres olarak algılanmaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun⁶³ COVID-19'un Yaşlı Bireyler Üzerine Etkisini ortaya koyan raporunda sokağa çıkma yasağı gibi önlemlerin yaşlıların izolasyonunu ve sosyal dışlanma riskini arttıracığı, aynı zamanda sağlık durumlarını olumsuz etkileyeceği ifade edilmektedir. Bununla birlikte kısıtlamaların uzamasının ve kısıtlamaları hafifletici önlemlerin alınmamasının riskleri daha da arttıracığı vurgulanmaktadır.

Bu pandemi şeyinde sokağa çıkma yasağı boyunca birden afllaştık yani, nasıl diyeyim sana. Şimdi ben saat 6 da evden çıkan, akşam 5-6 da eve giden bir adamım. İlk zaman hiç bir şey hissetmedik. Dedim bu salgın, o zaman biz buna katlanacağız... Kısa bir devre

⁶³ UNSDG, "The Impact of COVID-19 on Older Person," 9.

için olur dedim. Ama biz bu kadar uzun müddet kapanacağını tahmin etmedik. Evde oturunca da çok sıkıldık. Ben devamlı yürüdüğüm için bu sefer hareketlerim şey oldu, evde yalnız kaldım, fiziksel ağrılarım arttı. Ama ben gene o arada evin önünde yürüdüm. Fırına pide almaya gidiyorum ... Valla hiç çıkmasam diye bir şey olmaz, mümkün değildi. Bazen eve gelen oldu. Benim bahçem var. Geliyordu arkadaşlar uzak uzak oturup çay yapıyorduk bahçede. Evde kapalıyla benim yaşadığım yer daha farklı. Apartmanın beşinci katında otursun, gezemezsin. (G.7)

Kapatma süresince evinden hiç çıkmayan katılımcı yoktur. Mahalle aralarına, kısa mesafelere çıkılmış, mahalle içerisinde alışveriş yapılmış, açık alanda arkadaş buluşmaları ve yürüyüşler gerçekleştirilmiştir. Bazı katılımcılar, dışarı çıkmayı “ihtiyaç” olarak nitelendirmiştir.

Akşamüstü karanlıkta çıkıyordum, kaçtım biraz. İlk zamanlar değil de. Baktım olmayacak. El ayak çekildikten sonra çıkıyordu yaşlılar. İstedikleri kadar anons etsinler... (Kontrol) olmadı. Gündüz olabilir, aydınlıkta olabilir. Ama ne yapacak? Gece de mi dolaşacak, kontrol edecek... (G.3)

Farklı araştırma sonuçlarında⁶⁴ vurgulandığı gibi mekân yaşlılar için pandemi ve kapatma sürecinde belirleyici olmuştur. Kollukla karşılaşmadan kısa yürüyüşlere izin veren mahalleler, balkonlu ve bahçeli evler kapatmanın sonucu olan sosyal izolasyonun ve fiziksel hareketsizliğin nispeten tolere edilebildiği mekânlar olmuştur. Tina ve arkadaşları⁶⁵ İngiltere’de 55 yaş üstü kişilerde gerçekleştirmiş oldukları araştırmalarda yoksul ve uygunsuz konutlarda yaşayanların COVID-19 karşından daha fazla savunmasız olduğunu ortaya koymuştur. Öncelikle bu konutlarda yaşlı bireylerin kendini koruması ve izole etmesi zordur. İkinci olarak ise konutların kendisi ve kentsel çevresi, yaşlı bireye kendilerini koruyarak izolasyonun olumsuz fizyolojik ve psikolojik etkilerini hafifletebilecekleri, balkon, kalabalık olmayan yürüyüş alanları, parklar vb. gibi imkânlar sunmaz.

Ben (zorunlu kapatma tedbirini) üstüme alınmadım. Alınmadım çünkü ben yine bildiğimi okuyacaktım. Benim evimin bahçesi var, en azından orada otururum. Biraderimin evi var, ona giderim. Ordan aşağı giderim, yukarı giderim. Ben yine günlük şeyimi, dışarı çıkma ihtiyacımı karşılarım. Ama öbür türlü insanlar yan yana binalarda, gidecek yeri yok. Ben dışarıdan mahrum kalmadım. Kalan insan var tabi. Şimdi Güngören’de bitişik nizam binada adam nereye çıkacak? Ya komşusuna çıkacak, ya aşağı inecek. Daha beter. Açık havada hiç olmazsa zaten hastalığın semptomları bulaşmıyor... Apartman yaşamı çok zor ve tehlikeli kapatmada, özellikle büyük şehirlerde. Köyler için böyle değil... (G.2)

⁶⁴ Celal İnce, “Afetlerde Sosyal Savunmasız Bir Grup Olarak Yaşlılar: Covid 19 Örneği,” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırma Dergisi* 7, no. 9 (2020): 184-198.

Tina Buffel et al., “Locked Down by Inequality: Older Poople and the COVID-19 Pandemic,” *Urban Studies* (September 2021): 1-18.

⁶⁵ Tina et al., “Locked Down by Inequality,” 7.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri pandemi ve kapatma tecrübesinde etkili olan faktörlerden biri olmuştur. Cinsiyetlere göre pandemi tecrübesi değerlendirildiğinde evde yalnız olan ve ev içi destek alamayan erkek katılımcıların ev idaresi konusunda zorlandığı ve yalnız olduğu için daha stresli bir kapatma tecrübesine sahip oldukları görülmüştür.

Kapandıktan sonra çok sıkıntılı günler geçirdim. Evde bayan yok, doğru düzgün yemek yapmasını bilmem... Çocuk (birlikte yaşadığı oğlu) işe gidiyor... E yemek ne yapacağız? Dinamiğim gerçi ama. Şimdi ben, buradaki abla (görüşmenin yapıldığı esnaf lokantası sahibi) yemeği yapıyor. Sonra yengem var, onda yiyorum. Alışmaya çalıştım. İlk önce kapandım pek bir şey anlamadım, günler geçtikçe etkilenmeye başladım. Bayan yok ki evde, yardımcı olsun, bana destek olsun... İnsanın eşi vs. olsa birbirine insan destek olur, anladın mı? E ne oluyor? İşte bunalıyorsun işte... Kalkmak istemiyordum. Ölse daha iyi dedim. Dışarıda rahat ediyorum, evde kalmak istemiyorum. İnsan rahatlıyor, hava alıyor, yürüyorsun, ediyorsun. Fiziksel olarak da iyi geliyor. (G.3, Erkek)

Evde vakit geçirme deneyimleri daha yüksek olan ve temel ihtiyaçlarını giderme noktasında kendine yetebilen kadınlar kapatma günlerinde bu açılardan daha az stres yaşamışlardır. Gündelik yaşama dair geliştirmiş oldukları pratikler kapatılma düşüncesinin yaratacağı panik durumundan kadınları korumuştur.

Ben (kapatmada) çıktım, geldim bakkaldan bir şey aldım, fırından ekme aldım yani. Yasağı delmek değildir bunlar... (10 Nisan tarihli ilk tüm ülkeyi kapsayan hafta sonu sokağa çıkma yasağında) Evde vardı. Şimdi iki ay, bir ay evde olanla idare edersin de kızım. Gel aç, benim her şeyim var. Tuvalet kâğıdı bir tane inene kadar alır yedek koyarsın da. 5, 10, 20 gün idare eder beni hiç dışarı çıkmasam... (Zorunlu sokağa çıkma yasağında) evde oturduk, yemek yaptık, çamaşır ettik. Sıkıntı olmadı bana. E tabi biraz sıkıldık, öyle yatamazdık aşağı. O kadar olacak da kızım. Ufak çocuğu olan çocuğunla geçirdi, e ben de ne bileyim işte, yemek yaptım, yattık, kalktık, TV izledik, namaz kıldık. Evindir de hoş, başka yere gidemezsin evinden. Yasaksa yasak, millet de abarttı. Şimdi alışveriş ediyorsun, geliyorsun evine. Sokağa gidip akşama kadar gezmiyordun değil mi? (G.9, Kadın)

Tüm katılımcıların üzerinde durduğu konulardan biri zorunlu kapatma günlerinin sonucu olarak yaşamış oldukları fiziksel performans kayıplardır. Evde kapalı olmak, hareketin kısıtlanması özellikle kronik hastalıkları bulunan ve profilaksi olarak fiziksel aktiviteyi düzenli yapan katılımcılar için daha fazla sorun olmuştur. Sahile veya uygun alanlara yürüyüş için çıkamama, psikolojik olarak da insana iyi gelen, açık havada uygulanabilir basit fiziksel aktiviteden mahrum kalma kapatmayı oldukça doğru politika olarak değerlendiren katılımcılar için bile temel eleştirilerden biridir.

Yürüyüşlerden, sokak sohbetlerinden hep mahrum kaldık... İşte böyle çok evde kaldığım zaman uyku durumum da, düzenim de bozuldu. Ben bir de tansiyon hastası ve şey hastası olunca yürüyüş veriyordu bana doktor. Bu kemik erimelerim var. Bunlar benim için de bir kayıp oldu. En az ben bir saat koruda her gün 5 km yürüyordum. Ama bu kadar da böyle uzun zaman bize mani olmak... Ben şahsen böyle bir şey (zorunlu kapatma) olmasaydı

takardım maskemi güzel güzel yoluma yürürdüm. O zaman kolesterolüm de yükselmezdi, tabi bu arada yürüyüş yapamayınca o da yükseliyor, kireçlenmem fazlanandı... (G.1)

Katılımcıların bir kısmı pandemi sürecinde fiziksel ve psikolojik olarak iyi olmadıklarını düşüncelerine rağmen doktora gitmeyi tercih etmemişlerdir. Katılımcılar rutin doktor kontrollerini ve acil olmadığını düşündükleri sağlık problemlerini ertelemeyi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların kapatma ve pandemi sürecinde sağlıkla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesinde kolaylaştırıcı buldukları uygulama ise İlaç ve Medikal Malzeme Raporlarının otomatik olarak uzatılması uygulaması olmuştur.⁶⁶ Bununla birlikte bir katılımcı mümkün olduğunca hastanelere gidilmemesi yönünde yapılan uyarılar ve telkinlerin yaşlıların takibi için olumsuz sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir. Yalnız yaşayan ve savunmasız durumda olan yaşlıları takip imkânına sahip olan aile hekimliklerinin bu uyarılarla potansiyel olmaktan çıkarıldıklarını vurgulamıştır.

Yaşam Memnuniyeti; “Pandemi Geç! Yaşlıları Ne Rahatlatır Biliyor musun?”

Katılımcılar öz bildirimlerine göre yaşamlarından genel olarak memnundurlar. Orta sınıf, geliri ve konutu olan, gelirin yetmediği ve destek ihtiyacı söz konusu olduğunda aileyi/ mahalleyi doğal toplumsal destek mekanizması olarak devreye sokabilen bir profille görüşme yapılmıştır. Buna rağmen katılımcıların bir kısmının kendi yaşamı için bir kısmının ise farklı profillerdeki yaşlıların memnuniyetleri noktasında eleştirileri vardır. Yaşlıların insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmesinin önündeki temel engellerden biri olarak görülen gelir yetersizliği ve satın alma gücünün düşmüş olması katılımcıların öncelikli problemlerinden biridir. Özellikle kırılğan ekonomilerde COVID-19 nedeniyle ekonomik istikrarsızlığın artmış olması ve bunun var olan yaşlı yoksulluğunu kötüleştirecek olması uluslararası raporlarda da dikkat çekilen hususlardan biridir.⁶⁷

Pandemi geç. Yaşlıları en güzel rahatlatacak şey maddiyattır. Pandemiden daha tehlikelidir, cebinde parası olmayan insan mutsuz insan demektir. Maddiyat, parasal konu insanın ruh sağlığını da düzeltir, her şeyi düzeltir. Ha aşırısı değil, ama yaşasın. Mesela Almanya’dan veya Hollanda’dan, emeklisi dünyayı geziyor. Bizimkiler Üsküdar’ı gezemiyor, cebinde parası yok çünkü. Pandemi iki sene sonra çaresi bulunsun bulunmasını unutulacak bir şey. Türkiye’de yaşlı sürünge şeklinde. Üç işte birden çalışıyor... (maddiyatı olsa) daha güçlü hisseder yaşlı kendini, birey olarak hesaplar kendini. Yani toplumda ben de varım der, ezilmez. (G.2)

⁶⁶ Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Engelli Raporları ve Kronik Hastaların İlaç ve Tıbbi Malzeme Temini Hakkında Alınan Tedbirler Hakkında Yeni Duyuru,” Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ağustos 26, 2021, <https://shgmsgudb.saglik.gov.tr/TR-80628/engelli-raporlari-ve-kronik-hastalarin-ilac-ve-tibbi-malzeme-temini-hakkinda-alinan-tedbirler-hakkinda-yeni-duyuru-yayinlanmistir.html>.

⁶⁷ HelpAge International, “Bearing the Brunt,” 33.

Bir katılımcı ise ekonomik yetersizliklerin de ötesinde yalnızlık ve terk edilmek korkularının yaşlıların yaşam memnuniyetinde belirleyici olduğunu ifade ederek yaşlılara sunulması gereken temel kamusal hizmetlerin yaygınlaştırılmasına ve nitelik olarak insan onurunu yaraşır hizmetler verilmesine vurgu yapmıştır. Bu hizmetlerin varlığı, her katılımcı kamusal hizmetleri kendi geleceğinde görmese bile güvenli ve insan onuruna uygun bir yaşlılık dönemi geçirmenin teminatı olarak değerlendirilmiştir. Bu hizmetlerin yokluğu ise ölüm, yani artık varlığınızın bu dünyada olmaması veya olmadığının var sayılması olarak kabul edilmiştir.

Ben kişisel olarak, ailesel olarak çok memnunum. Ama hiç mutlu değilim... Mutlu olamıyoruz yani... Yaşlı dendiğinde, bir yaşlı ölümden korkmayacak, yalnızlıktan korkmayacak, terk edilmekten korkmayacak, sahipsiz kalmaktan korkmayacak, aç-yoksul-kötü şartlarda yaşamak zorunda kalmaktan korkmayacak. O zaman mutlu olur. Devletin bunları sağlaması lazım. Ama bunlardan her hangi bir korku ve kaygısı varsa, o yaşlı zaten ölmüştür. Bugün yaşlıların yüzde 80'inde de bu korkular da var. (G.6)

Sonuç

Pandemiyle birlikte ortaya çıkan resmi ve popüler kriz söylemleri insan hakları gibi temel değerlerin askıya alınıp en savunmasız olanların veya en işsiz görünenin haklarının “iyi niyetli himaye” ile ertelenebileceği bir çerçeve sunmuştur.

Pandemide yüksek riskli popülasyonu belirlemek ve bilgilendirmek halk sağlığı açısından gerekli bir durumdur. Bununla birlikte diğer ayrımcılık türlerinde olduğu gibi *ageism* de kamu politikalarında kurumsallaştığının⁶⁸ unutulmaması gerekmektedir. Bir politika geliştirilirken kullanılan dilin ve yaşlanma deneyiminin çeşitliliğinin farkında olmak, yaşlı bireylerin rızasını aramak, çoklu ve çeşitli biçimleriyle yaşlı ayrımcılığı hakkında eleştirel düşünmek gereklidir. Böyle bir perspektif de yaşlı yetişkinlerin süreci nasıl algıladıklarının farkında olmak ve “katılım” haklarının sağlanması ile mümkündür.

Bu çalışmada da 65 yaş üstü bireylerin Pandemi ve Kapatma süreci hakkındaki algıları ve baş etme stratejileri pandemi dönemi politika ve uygulamaları çerçevesinde analiz edilmiştir.

“Biz ne günler gördük...” katılımcıların Pandemi ile ilgili olarak sıklıkla kullandıkları bir cümledir. Hiçbir katılımcı pandemiyi bir kriz dönemi olarak değerlendirmemiştir. Özellikle Sağlık Bakanının hastalıktan korunma ile ilgili olarak yapmış olduğu bilgilendirme konuşmaları sonrasında infodeminin yaratmış olduğu gerginlikten de kurtulan katılımcılar zaten kriz olarak algılamadıkları süreci yönetmeyle ilgili tedbirlerini almışlar ve gündelik hayatlarını rutinlerini çok fazla bozmadan devam ettirmişlerdir. Katılımcılar süreci kriz olarak algılamamalarını sağlıkla ve siyasetle ilgili tecrübeleriyle ilintilendirmişlerdir. Travma sonrası büyüme olarak kavramsallaştırılabilecek bu durum görüşmecilerin COVID-19 döneminin yönetilmesi ile ilgili temel eleştirilerinin çıkış noktalarından biridir. Katılımcıların bir kısmı bu süreçte yaşlıların temsil edilmediğini, güçlerinin görmezden gelindiğini, gerçek endişe ve bakış açılarının sürecin yönetilmesine entegre edilemediğini düşünmektedir.

⁶⁸ Butler, “Ageism”.

Zorunlu kapatma kararı karşısında katılımcıların düşünceleri değişkendir. Kararı gerekli görenler bu kararın aslında ekonomik gerekliliklerle de ilgili olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılar için sürdürülmesi gereken bir ekonomi içerisinde yaşlılar en az fonksiyonu olan ve dolayısıyla “temel bir fedakarlık”ta bulunması gereken bir gruptur. Kapatmanın deneyimlenmesinde ve kapatma politikasının değerlendirilmesinde mekânın belirleyici olduğu görülmüştür. Bir bahçeye, terasa veya balkona sahip olan, mahalle arasında izinsiz de olsa gezinme imkânı bulan yaşlılar kapatma deneyiminde “şanslı” olanlardır.

Kapatma politikaları ile ilgili olarak tüm katılımcıların ortaklaşmış oldukları temel mesele kapatma kararını alan otoritenin, evlerine kapanan yaşlılardan haberdar olmasının gerekliliğidir. Burada öne çıkan mesele, bir yardım ihtiyacının olması ve talep odaklı bunun karşılanması değildir. Akut bir yardım ihtiyacı söz konusu olmasa bile kamu tarafından kriz söyleminin benimsendiği ve belirsizliğin yoğun olduğu dönemlerde yaşlı bireylerin farkında olunması ve ihtiyaç durumunda erişilebilir/yetebilir bir devlet algısı katılımcılar için oldukça önemli bir dayanaktır.

Kapatma ve Pandemi sürecinde aile ve mahalle üzerinden sağlanan doğal toplumsal destek mekanizmaları hem katılımcıların var olan destek ihtiyaçlarını gidermiş hem de psikolojik olarak iyi oluşlarını desteklemiştir. Bu örüntüler fiziksel mesafenin duygusal mesafeyi getirmediğini göstermektedir. Bu önemlidir, çünkü dayanışma ve akrabalık normları pandemi sürecinde sosyal medyada gördüğümüz ön yargılı ve ageist dilin olumsuz etkilerini azaltma potansiyeline sahiptir.

Kapatma deneyiminde ve baş etme düzeylerinde önemli olan bir husus katılımcıların pandemi öncesi alışkanlıklarıdır. Evde olma ve evde temel ihtiyaçları giderme hususunda becerilerini daha fazla geliştirmiş olanlar ki Türkiye’de cinsiyet rolleri açısından düşünüldüğünde genellikle kadınlar, kapatma günlerinde bu açılardan daha az stres yaşamışlardır.

Tüm katılımcıların üzerinde durmuş oldukları temel meselelerden biri de kapatma sürecinin uzamasıdır. Katılımcılar tarafından metanetle karşılanan kapatma kararı, sürenin uzaması ve belirsiz olması nedeniyle sürdürülebilir olmaktan çıkmış ve farklı boyutları ile eleştirilmeye başlanmıştır. Aktif nüfusun taşıyıcı rolüne rağmen kapatmaya tabi olmaması, hastalığın yayılımı ve halk sağlığı açısından tek sorumluluğun sadece yaşlılarda olduğu algısını yaratmış, bir fedakarlık olarak yaşlıların üstlenmesi gereken kapatmanın yayılımı önleyeceği yönündeki düşünceler katılımcılar için geçerliliğini yitirmiştir.

COVID-19 Pandemisinin bir kriz dönemi olarak işlenmesi tartışmalı bir konudur. Bununla birlikte tüm dünyada “kriz söylemi” çerçevesinde gerçekleştirilen pandeminin ilk dönem politikaları ve uygulamaları pek çok ahlaki çatışmayı ve ikircikliği bünyesinde barındırmaktadır. COVID-19 trijaylarında ifadesini bulan bir hayat yaşama şansına sahip olmuş, ölüme yakın olan, dolayısıyla yaşamları diğerlerinden daha az değerli görünün yaşlılar ile kapatma/kısıtlama politikalarında gördüğümüz en savunmasız durumda oldukları için basitçe izole edilebilecekleri düşünülen yaşlılar bu ahlaki ikirciklerin en çarpıcı örneklerindedir.

Kaynakça

- Adhikari, Samrachana, Nicholas P. Pantaleo, Justin M. Feldman, Olugbenga Ogedegbe, Lorna Thorpe and Andrea B. Troxel. "Assessment of Community-Level Disparities in Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Infections and Deaths in Large US Metropolitan Areas." *Jama Network Open* 3, no.7 (2020), doi:10.1001/jamanetworkopen.2020.16938.
- Altın, Zeynep. "Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar." *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi* 30, (2020): 49-57.
- American Association for the International Commission of Jurist. "Siracusa Principles." International Commission of Jurist, April 1985, <https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf>.
- Armitage, Richard and Nellums Laura B. "COVID-19 and the Consequences of Isolating the Elderly." *The Lancet Public Health* 5. no. 5 (2020): 256. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30061-X](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30061-X).
- Berg, Bruce L. *Qualitative Research Methods for Social Sciences*. Boston: Allyn and Bacon, 2011.
- BM. "Principles for older persons." BM, December 3, 1982, <https://www.un.org/development/desa/ageing/resources/international-year-of-older-persons-1999/principles.html>.
- Budak, Fatih ve Şerif Korkmaz. "COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği." *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, no. 1, (2020): 61-79. <https://doi.org/10.35375/sayod.738657>
- Buffel, Tina and Chris, Philipson. "A Manifesto for the Age-Friendly Movement: Developing a New Urban Agenda." *J Aging Soc Policy* 30, no. 2 (2018): 173-192.
- Buffel, Tina, Sophie Yarker, Chris Phillipson, Luciana Lang, Camilla Lewis, Patty Doran and Mhorag Goff. "Locked down by Inequality: Older People and the COVID-19 Pandemic." *Urban Studies* (September 2021): 1-18.
- Butler, Robert N. "Ageism: A Foreword." *Journal of Social Issues* 36, no. 2 (1980): 8-11. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1980.tb02018.x>
- Chatters, Linda M., Taylor, Harry Owen and Taylor Robert Joseph. "Older Black Americans During COVID-19: Race and Age Double Jeopardy." *Health, Education & Behavior* 47, no. 6 (2020) :855-860. doi:10.1177/1090198120965513.
- Chee, Shi Yin. "COVID-19 Pandemic: The Lived Experiences of Older Adults in Aged Care Homes." *Millenial Asia* 11, no. 3 (2020): 299-317. doi:10.1177/0976399620958326
- Cuddy, Amy J. and Fiske, Susan T. "Doddering but Dear: Process, Content and Function in Stereotyping of Older Person." *Ageism: Stereotyping and Prejudice Against Older Persons*. Ed., Todd D. Nelson. Cambridge: The MIT Press, 2002: 3-26.
- Çayır, Kenan. "Yaşçılık / Yaşa Dayalı Ayrımcılık." *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. Der., Kenan Çayır ve Müge Ayhan Ceyhan. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012: 163-174.
- Dailymotion. "Sağlık Bakanı Yaşlıları Uyardı Bana Kulak Verin." *Video*, Ankara, Mart 23, 2020. <https://www.dailymotion.com/video/x7sw7f9>.
- Deutsch-Türkische Industrie- und Handelskammer. "Önlemler." Deutsch-Türkische Industrie- und Handelskammer, Juni 27, 2021. <https://www.dtr-ihk.de/tr/koronavirus/oenlemler>
- DPT. *Türkiye'de Yaşlıkların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2007.

- Dursun, Asiye ve Özge Gamsız Tunç. "14-64 Yaş Arası Bireylerin COVID-19 Algılarının İncelenmesi: Bir Metafor Araştırması". *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 8, no. 67 (2021): 591-605. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2349>, 595.
- Dylan, Kneale and Laia Bécarea. "The Mental Health and Experiences of Discrimination of LGBTQ+ People During The COVID-19 Pandemic: Initial Findings from the Queerantime Study". medRxiv. (2020). doi:doi.org/10.1101/2020.08.03.20167403.
- Ehni, Hans-Joerg and Hans-Werner Wahl. "Six Propositions against Ageism in the COVID-19 Pandemic." *Journal of Ageing & Social Policy* 32. no. 4-5 (2020): 515-525. doi:10.1080/08959420.2020.1770032.
- Erasmus, N. "Age discrimination in critical care triage in South Africa : the law and the allocation of scarce health resources in the COVID-19 pandemic." *South African Medical Journal* 110, no. 12 (2020): 1172-1175. https://hdl.handle.net/10520/ejc-m_samj-v110-n12-a15.
- Ferraro, K. F., Shippee, T. P., & Schafer, M. H. (2009). Cumulative inequality theory for research on aging and the life course. In V. L. Bengtson, D. Gans, N. M. Pulney, & M. Silverstein (Eds.), *Handbook of theories of aging* (pp. 413–433). Springer Publishing Company.
- Fiske, Susan T., Amy J. Cuddy, Peter Glick and Jun Xu. "A Model of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence and Warmth Respectively Follow From Perceived Status and Competition." *Journal of Personality and Social Psychology* 82, no. 6 (2002): 878-902. doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.878.
- Fraser, Sarah, Martine Lagace, Nienvenu Bongue, Ndatte Ndeye, Jessica Guyot and Linda Garcia. "Ageism and COVID-19: What Does Our Society's Response Say About Us?" *Age and Ageing*. no. 49 (2020): 692-695. doi: 10.1093/ageing/afaa097.
- Gencer, Nevzat. "Kovid-19 Sürecinde Yaşlı Olmak: 65 Yaş ve Üstü Vatandaşlar İçin Uygulanan Sokağa Çıkma Yasağı Üzerine Değerlendirmeler ve Manevi Sosyal Hizmet." *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4, no. 1, (2020): 35-42.
- Hehman, Jessica A. and Daphne Blunt Bugenthal, "Life stage-specific" variations in performance in response to age stereotypes." *Developmental Psychology* 49. no. 7 (2015): 1396-1406. doi:10.1037/a0029559.
- HelpAge International. "Bearing the Brunt: The Impact of COVID-19 on Older People in Low- and Middle-income Countries – Insights from 2020." HelpAge International, 2021. <https://www.helpage.org/what-we-do/bearing-the-brunt/>.
- HelpAge International. "Confronting the Shadow Pandemic: COVID-19 and Violence, Abuse and Neglect of Older People." HelpAge International, July 2021. <https://www.helpage.org/silo/files/vancovid19violence-abuse-and-neglectbriefing.pdf>.
- İnce, Celal. "Afetlerde Sosyal Savunmasız Bir Grup Olarak Yaşlılar: Covid 19 Örneği." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7. no. 9 (2020): 184-198.
- International Long Term Care Policy Network. "Mortality Associated with COVID-19 in Care Homes: International Eviden." International Long Term Care Policy Network, Februar 1, 2021. https://ltccovid.org/wp-content/uploads/2021/02/LTC_COVID_19_international_report_January-1-February-1-1.pdf.
- International Monetary Fund. "Policy Responses to COVID-19." International Monetary Fund, July 2, 2021. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>.

- Ipsos. "COVID-19: The Impact of Lockdown on Older Generations." England: Ipsos Mori, June 18, 2020. <https://www.ipsos.com/ipsos-mori/en-uk/covid-19-impact-lockdown-older-generations>.
- Iversen, Thomas Nicolaj and Per Eric Solem. "A Conceptual Analysis of Ageism." *Nordic Psychology* 61. no. 3 (2009): 4-22. doi: 10.1027/1901-2276.61.3.4.
- Jimenez-Sotomayor, Maria Renee , Carolina Gomez-Moreno and Enrique Sato-Perez-de-Celis. "Coronavirus, Ageism, and Twitter: An Evaluation of Tweets about Older Adults and COVID-19." *J Am Geriatr Soc.* 65, no. 8 (2020): 1661-1665. doi: 10.1111/jgs.16508.
- Kuş, Elif. *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2003.
- Kümbetoğlu, Belkis. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2005.
- Le Couteur, David G., Rozalyn M. Anderson and Anne B. Newman. "COVID-19 Through the Lens of Gerontology." *The Journals of Gerontology: Series A* 75. no. 9 (2020): e119-e120. <https://doi.org/10.1093/gerona/glaa077>.
- Liat, Ayalon, Alison Chasteen, Manfred Diehl, Becca R. Levy, Shevaun D. Neupert, Klaus Rothermund, Clemens Tesch-Römer and Hans-Werner Wahl. "Ageing in Times of the COVID-19 Pandemic: Avoiding Ageism and Fostering Intergenerational Solidarity." *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci* 76. no. 2 (2021): 49-52. doi:10.1093/geronb/gbaa051.
- Lindsay, A. Cary, Alison L. Chasteen and Jessica Remedios. "The Ambivalent Ageism Scale: Developing and Validating a Scale to Measure Benevolent and Hostile Ageism." *The Gerontologist* 57, no. 2 (2017): 27-36. doi:10.1093/geront/gnw118.
- McNamara, Tay K. and Ernest Gonzales. "Volunteer transitions among older adults: the role of human, social, and cultural capital in later life." *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci* 66, no. 4 (2011): 490-501. doi:10.1093/geronb/gbr05.
- Nelson, Todd D. "The Age of Ageism." *Journal of Social Issues* 72, no. 1 (2016): 191-198. doi.org/10.1111/josi.12162
- OECD, "Health at Glance: Europe." EU, December 2020. https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf.
- Office for National Statistic. "Deaths Involving COVID-19 by Local Area and Socioeconomic Deprivation: Deaths Occurring Between 1 March and 31 May 2020." England: ONC, Juni 12 2020. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/bulletins/deathsinvolvingcovid19bylocalareasanddeprivation/deathsoccurringbetween1marchand31may2020>.
- Our World in Data. "Policy Responses to the Coronavirus Pandemic." Our World in Data, October 1, 2021. <https://ourworldindata.org/policy-responses-covid#citation>.
- Palmore, Erdman B. *Ageism Negative and Positive*, New York: Springer Publishing, 1999.
- Petretto, Donatella Rita ve Roberto Pili. "Ageing and Covid-19: What is the Role for Elderly People?." *Geriatrics* 5, no. 25 (2020): 15-26. doi:10.3390/geriatrics5020025.
- Previtali, Federica, Laura D. Allen and Maria Varlamova. "Not Only Virus Spread: The Diffusion of Ageism during the Outbreak of COVID-19." *Journal of Ageing & Social Policy* 32, no. 4-5 (2020): 506-514. <https://doi.org/10.1080/08959420.2020.1772002>.

- Rahman, Atiqur and Yasmin Jahan. "Defining a 'Risk Group' and Ageism in the Era of COVID-19," *Journal of Loss and Trauma* 25. no. 8 (2020): 631-634. doi:10.1080/15325024.2020.1757993.
- Republic of Turkey Ministry of Health. "COVID-19 Weekly Situation Report 24/08/2020 – 30/08/2020 Turkey." Republic of Turkey Ministry of Health, August 31, 2020. https://covid19.saglik.gov.tr/Eklenti/38908/0/covid-19-weekly-situation-report---35weekpdf.pdf?_tag1=EDCE6F9BAFF43E4FE06E6B933C2950670EEE0127.
- Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. "Engelli Raporları ve Kronik Hastaların İlaç ve Tıbbi Malzeme Temini Hakkında Alınan Tedbirler Hakkında Yeni Duyuru." Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ağustos 26, 2021. <https://shgmsgudb.saglik.gov.tr/TR-80628/engelli-raporlari-ve-kronik-hastalarin-ilac-ve-tibbi-malzeme-temini-hakkinda-alinan-tedbirler-hakkinda-yeni-duyuru-yayinlanmistir.html>.
- Seligman, Renato and Beatriz Graeff Santos Seligman. "Pandemic in the 21st Century. The Challenge of COVID-19." *EC Pulmonology and Resipatory Medicine* 9, no. 8 (2020): 30-31.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. "65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi." T.C. İçişleri Bakanlığı, Mart 21, 2020. <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. "Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı." T.C. İçişleri Bakanlığı, Mayıs 14, 2020. <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti>.
- T24. "İbrahim Kalın: Ülke geneli sokağa çıkma yasağının ekonomiye maliyeti çok daha ağır olurdu." T24, Nisan 16, 2020. <https://t24.com.tr/haber/ibrahim-kalin-ulke-geneli-sokaga-cikma-yasagin-in-ekonomiye-maliyeti-cok-daha-agir-olurdu,873225>.
- Taşdelen, Birgül. "COVID-19 Salgın Sürecinde Yaşlılara Bakış: 280 Karakter Yaşlılar Hakkında Ne Söylüyor?" *Turkish Studies* 15, no. 6 (2020): 877-891. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44432>.
- Thompson, Neil. *Anti-Discriminatory Practice: Equality, Diversity and Social Justice (Practical Social Work Series)*, London: Palgrave, 2016.
- Tuna Uysal, Meryem ve Gizem Tan Eren. "COVID-19 Salgın Sürecinde Sosyal Medyada Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık: Twitter Örneği." *Turkish Studies* 15. no. 4 (2020): 1147-1162. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44396>.
- TÜİK. "İstatistiklerle Yaşlılar, 2020." TÜİK, Mart 18, 2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227>.
- UNFPA. "COVID-19'un Yaşlılar Açısından Sonuçları: Salgına Müdahale." UNFPA, Nisan 24, 2020. https://turkey.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_Technical_Guide_Older_Persons_and_COVID19_Turkish.pdf,10.
- United States Government. "Government Response to Coronavirus, COVID-19." United States Government, June 23, 2021. <https://www.usa.gov/federal-covid-response#:~:text=Department%20of%20Homeland%20Security%20is,COVID%2D19%20in%20the%20workplace>.
- UNSDG. "Policy Brief: The Impact of Covid 19 on Older Person." UNSDG, May 2020. <https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-05/Policy-Brief-The-Impact-of-COVID-19-on-Older-Persons.pdf>.

- Vervaecke, Deanna and Brad A. Meisner. "Caremongering and Assumptions of Need: The Spread of Compassionate Ageism During COVID-19." *The Gerontological Society of America* 61, no. 2 (2021): 159-165.
- World Health Organization. "COVID-19 Strategy Update." WHO, April 14, 2020. <https://www.who.int/publications-detail/covid-19-strategy-update---14-april-2020>
- World Health Organization. "The COVID-19 Infodemic." WHO, 2021. https://www.who.int/health-topics/infodemic/the-covid-19-infodemic#tab=tab_1.
- World Health Organizations. "WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19." World Health Organizations, March 11, 2020. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>.
- World Health Organization. *Global Report on Ageism*. Geneva:WHO Press, 2021.
- Yıldırım, Ali. "Nitel Araştırma Yönteminin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi." *Eğitim ve Bilim* 23. no. 112 (1999): 7-17.